

התכנית לחינוך משפטי קליני ע"ש אלגה צגלה
The Elga Cegla Clinical Law Program
برنامج التعليم القانوني الإكلينيكي على اسم ألفتاسغلا

הקליניקה לזכויות בעבודה
The Workers' Rights Clinic
عيادة الحقوق في العمل

הפקולטה למשפטים
ע"ש בוכמן
אוניברסיטת תל אביב

שפת הם

ההליך המשפטי המתורגם בבתי הדין לעבודה
וכשלונו בהנגשת צדק לצדדים שאינם דוברי עברית

יוני 2024

שפת הם

ההליך המשפטי המתורגם בבתי הדין לעבודה
וכשלוננו בהנגשת צדק לצדדים שאינם דוברי עברית

כתיבה: מיכל תג'ר

מחקר: איה קיס, שגב מגל, גל אברהמי, ראזי נאסר, גילי רגב, דניאל סולומון, שאדי סעדי, גסאן אשהב,
אוהד רזובסקי, נור עמאש, ליהיא אלון בראון, ואוולין קושרבסקי

יוני 2024

מחקר זה בוצע ונכתב במסגרת עבודת הקליניקה לזכויות בעבודה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל
אביב, בשנת הלימודים תשפ"ג (2023).

על הקליניקה לזכויות בעבודה באוניברסיטת תל אביב: הקליניקה, בהנחייתה האקדמית של פרופ' הילה
שמיר, פועלת לחיזוק המעמד של עובדים מוחלשים, לקידום העסקה הוגנת, חופש התארגנות וחירות; לחשיפת
מבנים של העסקה פוגענית וניצול חריף; לזיהוי שרשרות אספקה וכשליהן; ולמניעת תופעות של סחר בבני אדם.
בשנת הלימודים תשפ"ג ערכו הסטודנטים בקליניקה תצפיות בבתי הדין האזוריים לעבודה, כחלק מההתנסות
הקלינית, ודוח זה נכתב על בסיס תצפיות אלה.

תמונת שער: נור תג'ר, רישום פחם, 2023.

כותרת הדוח: התיבה "שפת הם" לקוחה משירו של ערן צגלוב, שפת אם, בתוך: ערן צגלוב, **שירים**, 2021.

תודות: לגיא מונדלק והילה שמיר, על הכוונה וליווי אקדמי.

לציטוט: מיכל תג'ר, שפת הם: ההליך המשפטי המתורגם בבתי הדין לעבודה וכשלוננו בהנגשת צדק לצדדים
שאינם דוברי עברית, מסמך מדיניות – הקליניקה לזכויות בעבודה, אוניברסיטת תל אביב (2024).

מבוא

נייר זה הוא פרי עבודתה של הקליניקה לזכויות בעבודה לאורך שנת המשפט והלימוד תשפ"ג. שאלת המחקר שהצבנו היתה כיצד נראה ומתפקד ההליך המתורגם בבתי הדין לעבודה. כדי להשיב לשאלה זו, צפו שנים-עשר הסטודנטים בקליניקה בשלושים דיוני הוכחות שהתקיימו בין אוקטובר 2022 ליוני 2023 בארבעה מבתי הדין האזוריים לעבודה (תל אביב, חיפה, ירושלים ובאר שבע), ובכולם היה התובע עובד שאינו דובר עברית כשפת אם.

מהדיונים הפיקו הסטודנטים שלושים דוחות תצפית, אשר אליהם נפנה ומהם נצטט לאורכו של נייר זה. בכמה מהדיונים אחד הסטודנטים הבין את שפת האם שתורגמה לעברית; באחרים הסטודנטים לא הבינו את שפת האם של העד. בכל ההליכים היו התובעים – העובדים – אלה שאינם דוברי עברית. חלקם עובדים שאינם אזרחי ישראל: מבקשי מקלט, מהגרי עבודה או פלסטינים וחלקם אזרחי ישראל שאינם שולטים בעברית. בשתיים מהתצפיות גם המעסיק הנתבע לא שלט בעברית.

במקביל לעבודת השטח בחנו הסטודנטים את האסדרה החלה על תחום התרגום, הגישו וקיבלו מענה לבקשות לפי חוק חופש המידע, ולבסוף הגישו לצד רישומי התצפיות, דוחות הכוללים ניתוח נורמטיבי ודיון בחסמים שעלו מהשטח. במקביל נבחנו פסקי דין והחלטות שונות שניתנו בנושא התרגום, בבתי דין אזוריים לעבודה. בנייר זה תורגמה העבודה בכללותה לממצאים עיקריים ולהמלצות.

הרעיון לבחון לעומק סוגיה זו נולד לאחר ייצוג בעשרות הליכים של עובדים שאינם אזרחי ישראל, והתרשמות הולכת וגוברת של כשלים שעלולים לייצר פגיעה בזכות להליך צודק, כתוצאה מהתמודדות בלתי מספקת עם החסם השפתי של צדדים שאינם דוברי עברית, וממקצועיות לא אחידה של מתורגמנים הנשכרים בידי חברות פרטיות שזכו במכרז של הנהלת בתי המשפט, ומועסקים בשכר שעתי נמוך ביותר כנותני שירותים.

אף שניגשנו לבחינה השיטתית עם התרשמות כללית שלפיה קיימים כשלים בשטח, הופתענו לרעה מממצאי הבחינה המעמיקה, הן זו שנבעה מהתצפיות, הן זו שעלתה ממידע שקיבלנו מהנהלת בתי המשפט ומהמקורות הנוספים שבחנו.

התברר, כי על אף העובדה שברור לכל שתרגום ההליך עבור בעל דין שאינו דובר את השפה נדרש לשם הגשמת זכות הגישה האפקטיבית לערכאות, לשם קיומו של הליך הוגן ולשם יעילות הדיון, אין בדין הישראלי אסדרה של שלב התרגום בבתי הדין, החל מעצם הזכאות והיקפה, וכלה במאפייני השירות ומקצועיותו. בין היתר התברר, כי ביישום המכרז לאספקת השירות לא מתקיימים היבטים יסודיים שנקבעו בו, בתוכם פיקוח על המתורגמנים והכשרתם; כי אין עיגון מסודר לזכות של צד שאינו דובר עברית לתרגום בהליך, או להיקפה של הזכות; כי השופטים בבתי הדין לעבודה אינם נדרשים להבין לעומק את משמעות התרגום לעד או לאחד הצדדים; וכן אינם נדרשים להכווין את המתורגמנים. בנוסף עלה מהמידע שאספנו, כי אין דרישת רישוי לתפקיד מורכב זה; אין מדדי איכות; וכתוצאה מכך, ככל שמתבצע תרגום, המקצועיות של המתורגמנים נמצאת על מנעד רחב שנע בין רמה שפתית ירודה לבין תרגום מקצועי; וכי הסיכויים לרמה מקצועית ירודה נוסקים, ככל שמדובר בשפה שאינה שגורה. התברר גם כי צדדים נדרשים להעיד בשפה שאינה שפת אמם, והשופטים אינם מוודאים, ככלל, את רמת השליטה של העד בשפה שאינה שפת אמו. כן עלה מהתצפיות כי השופטים אינם נוקטים, ככלל, תפקיד פעיל בפיקוח או הכוונת המתורגמן, ואינם מקבלים כברירת מחדל, החלטות העשויות לפשט ולהקל על ההליך המתורגם (למשל: קציבת זמן ארוך יותר לעדות מתורגם; הקלטת הדיון חלף הקלדה). כתוצאה מכל זאת מתרחבים וגדלים פערי הכוחות וההבנה במהלך המשפט בין התובע, שאינו דובר עברית, לבין כל הגורמים המעורבים בהליך המשפטי: בין התובע לנתבע (בדרך כלל המעסיק), בין התובע למערכת המשפט, ובין התובע לעורך דינו.

שפת הם: ההליך המשפטי המתורגם בבתי הדין לעבודה ונשלטו בהנגשת צדק לצדדים שאינם דוברי עברית

לא במקרה, אם כן, ההתרשמות מהתצפיות בבתי הדין היתה שהתביעה מנוהלת מעל לראשו של התובע שאינו דובר עברית; שהבנתו את המתרחש אפסית; שאין ניסיון לגשר על הפער השפטי; ושמראש דיונים מתורגמים מאופיינים בכשלים ביורוקרטיים רבים. התמונה בכללותה מעלה חשש כי היעדר האסדרה וההנחיה, כמו גם אי־מימוש רכיבי יסוד שנקבעו במכרז – מסבות פגיעה חמורה ותשתיתית להיתכנות להליך מתורגם צודק.

אפיון הצדדים שאינם דוברי עברית בבתי הדין לעבודה

בשוק העבודה הישראלי משתתפים רבבות אנשים שעברית אינה שפת אמם. בתוכם ערבים אזרחי ישראל, ולצד זאת מהגרים בעלי אזרחות ישראלית מכוח חוק השבות או מכוח זוגיות. בנוסף לאלה, מועסקים בשנים החולפות בישראל למעלה מ-200 אלף עובדים שאינם תושבי ישראל הכוללים עובדים פלסטינים, מהגרי עבודה ומבקשי מקלט. כל אלה מהווים גם את האוכלוסיות הסובלות מאי־שוויון עמוק בשוק העבודה, הנובע בין היתר מחסם שפתי, תרבותי ואף מאפליה. במקרה של מהגרי עבודה ועובדים פלסטינים, נוספים לקשיים אלה גורמי פגיעות שנובעים ממשטר ההגירה ומגבלות על עיסוק ועל ניידות בשוק העבודה, הפוגעים ביכולת העובדים להתמודד עם ניצול והפרת זכויות.

מהכרות עם השדה ומעיון בפסיקה ניכר כי העובדים אשר השפה העברית אינה שגורה בפייהם חווים הפרות שיטתיות וגורפות מצד מעסיקים בהסדרי העסקה לא טיפוסיים, לרבות העסקה בלתי־פורמאלית, שרשראות העסקה מורכבות (קבלנים וקבלני משנה), ומיקור חוץ לחברות כוח אדם. לדרכי העסקה אלו נלוות, כעניין שבשגרה, אי תשלום שכר מינימום, הלנות שכר תדירות, אי מתן תלושי שכר, גניבת שכר, ועוד. לדוגמה – לפי ממצאים מהעת האחרונה, 21% מהעובדים הערבים סובלים מאי־ציות לחוקי המגן; אי הציות לשכר המינימום עלה במהלך עשור מ-9% ל-11% (קרוב ל-500 אלף עובדים)¹. עובדים אלו ככלל, חיים בעוני ובדחק, ורק מעטים מהם מצליחים להתגבר על הקשיים המבניים ולפנות לבתי הדין לעבודה למימוש זכויותיהם. לאלה שמצליחים לעשות כן מצפים הליכים משפטיים לא פשוטים. הם סובלים מחסמים של שפה וידע, חוששים מאוד מפני אובדן מקום עבודה, גם אם מדובר במקום עבודה פוגעני, חוששים מפני אובדן מעמד בארץ אם יפנו לרשויות, אשר לרבים מהם אמון מועט בהן נוכח הנעשה במדינתם, ולרוב לא ייטו לפנות למימוש זכויותיהם².

אם כן, קבוצות העובדים שאינן דוברות עברית, סובלות מנגישות נמוכה לצדק, אף במנותק ממחסום השפה. עובדים אלה אינם יודעים בהכרח "לשיים" – להעניק שם משפטי – לחוויות הפגיעה שחוו, אינם מודעים לכך שפגיעות אלה מקנות להם עילת תביעה; אין להם יכולת כלכלית לממן ייצוג משפטי ואת העלויות הכרוכות בו; הם סובלים מאי־שוויון מובנה מול הצד השני, שלרוב הינו בעל אמצעים, וביכולתו לשכור ייצוג משפטי טוב יותר; ועל פי רוב הם אינם "שחקנים חוזרים" בהליכים בבתי הדין, להבדיל ממעסיקיהם, הנתבעים³.

זהו אם כן, פרופיל התובעים אשר נזקקים לשירותי תרגום, והמידע שאספנו מלמד שהם נזקקים להם במספרים גבוהים מאוד. על פי נתונים שסיפקה הנהלת בתי המשפט בבקשה לפי חוק חופש המידע⁴, בין השנים 2020 ל-2023 (כולל), התקיימו **10,811** דיונים בנוכחות מתורגמן בבתי הדין האזוריים לעבודה בבאר שבע, תל אביב, חיפה,

1. דוח קו לעובד, "מי שומר על העובדים?", מאי 2020.

2. ר' בין היתר בג"ץ 4542/02 קו לעובד נ' ממשלת ישראל, פ"ד סא(1) 346 (2006).

3. יששכר רוזן־צבי **ההליך האזרחי**, 129–131; וכן 159–160 (2015). חשוב להעיר, שאף שבמרבית המקרים שבהם צפינו הצד שלא שלט בעברית היה העובד התובע, בכמה מקרים היה זה דווקא המעסיק הנתבע (או גם המעסיק הנתבע) ששליטתו בעברית הייתה חלקית. כך, באופן טבעי, ביחס לענף הסיעוד, כאשר נתקלנו במעסיקים קשישים דוברי ערבית, רוסית ושפות אחרות. כך גם בעסקים קטנים יותר בפריפריה, או במעסיקים פרטיים בעבודות טיפול או משק בית. היות ובחלק הארי העובדים הם מי שלא שלטו בעברית, נרחיב לאורך העמדה בהתייחסותנו אליהם, אולם הנגשה שפתית עשויה להידרש לשני הצדדים.

4. המענה לבקשה מיום 4.1.2024, והשלמתו ביום 2.4.2024, יכונן ביחד להלן "המענה לבקשת המידע".

ירושלים ונצרת; ונרשמה עלייה חדה במספרם של הדיונים המתורגמים בשנת 2023 (עלייה של קרוב ל-30%). השפה לה נדרש מתורגמן במספרים הגבוהים ביותר לאורך השנים היא ערבית. בפער ניכר אחריה נרשמו השפות – רוסית, טיגרית (שפתם של מבקשי המקלט מאריתריאה) ואמהרית. בבית הדין הארצי, לפי מענה הנהלת בתי המשפט, לא נכח מתורגמן באף אחד מהדיונים באותה תקופה, דבר המלמד על כך שהזמנות תרגום הן להליכי הוכחות בלבד, כאשר דיונים בערעורים אינם כוללים תרגום, ומתנהלים ללא הנגשה לתובעים שאינם דוברי עברית.

במהלך השנים החולפות, התרבו השפות שבהן נדרש תרגום, בין היתר נוכח הגעתם של מהגרי עבודה ממדינות מוצא מגוונות ביותר. כך, לענף החקלאות מגיעים בעשור החולף אלפי משתלמים זרים מ-29 מדינות מתפתחות ומשולבים במשרות מלאות בענף החקלאות, ממדינות כגון מיאנמר, וייטנאם, נפאל, בהוטן ומדינות רבות אשר אין בישראל כל זמינות למתורגמנים עבורם. ואכן, בשורה של הליכים משפטיים לא הצליחו בתי הדין לעבודה, על אף נכונותם, למצוא מתורגמנים לשפות אלה.⁵ קבוצה חדשה של מהגרי עבודה מנפאל הגיעה אך בשנה החולפת לישראל לעבודה בבתי אבות סיעודיים, וגם זאת, תוך שידוע היטב לרשויות כי אין בנמצא מתורגמנים שיוכלו לסייע בבירור תביעות בעבודה, ככל שיוגשו כאלה, ואף גופי האכיפה יתקשו במציאת מתורגמן לשפת האם של עובדים אלה. במעט המקרים שהגיעו עד כה לבתי הדין לעבודה מקרב קבוצה מגוונת זו, הצליחו ב"כ התובעים למצוא מתורגמן ולממנו בעצמם⁶, ובהליכים אחרים, נאלצה עובדת נפאלית להעיד במה שהוגדר בידי בית הדין לעבודה "עברית בסיסית", אשר הצטרפה ל"קושי תרבותי קודם" אח"כ,⁷ אליו התייחס בית הדין בהכרעתו.

עקב פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" ומצוקת כוח האדם בעקבותיה בענפים מסוימים, בעיקר כאלה שנשמכו על העסקת עובדים פלסטינים, הגיעו, או צפויים להגיע בקרוב, מהגרי עבודה ממגוון מדינות, אשר יש להניח כי לא קיים היצע מתורגמנים לשפת אמם: הינדית – שפת האם של חלק גדול מהעובדים מהודו אשר מגיעים לעבודה בבניין (כמעט אין צורך לומר כי אין מתורגמנים למאות שפות האם האחרות בהודו; וכי לא נבדקת רמת האנגלית של העובדים טרם הגעתם לישראל); סינהלית – שפת האם של העובדים מסרי לנקה המגיעים בימים אלה לענף הבניין; צ'יצ'ווה – שפת האם של רוב העובדים ממלאווי, אשר הגיעו באחרונה לענף החקלאות. היות והחלטות על גיוס עובדים ממדינות שונות ברחבי הגלובוס מתקבלות מאז פרוץ המלחמה על בסיס חודשי, נוכח הסגר המתמשך על כניסת עובדים פלסטינים לישראל, אשר היוו את חלק הארי של העובדים הלא-ישראלים, נראה כי היד עוד נטויה.

נדמה שאין צורך לומר, כי בשלל האינטרסים והלחצים הכלכליים המופעלים על כניסתם של עוד ועוד מהגרי עבודה לישראל כדי להתגבר על המצוקה בידיים עובדות כתוצאה מהמלחמה, אין לשיקול הנגישות השפתית של העובדים – כל משקל שהוא. איש לא בוחן האם קיים בישראל אנשים הדוברים את שפתם, האם קיים היצע מתורגמנים ממדינות היעד מהם יגויסו עובדים, לא רק לטובת הליכים משפטיים, אלא אף לצרכים יומיומיים של קבלת הנחיות במקום העבודה, תקשורת עם הסביבה והתמצאות בה, או לצרכים של פיקוח ואכיפה. בתוך סערת המלחמה והדרישה לידיים עובדות, יהיו אשר יהיו, ההיבט השפתי זכה להתעלמות גורפת. מטריד ומייאש להניח כי במידה והלחצים המופעלים כיום לאספקת עשרות אלפי "ידיים עובדות" מכל רחבי תבל, הכשלים שיתוארו להלן יתעצמו עשרות מונים.

5. ר' סע"ש 72030-11-15; סע"ש 29149-08-21; סע"ש 29053-08-21; סע"ש 36107-04-16; סע"ש 46673-10-21.

6. למשל: בס"ע (באר שבע) 26190-06-16, לא הצליח בית הדין למצוא תרגום לבורמזית לקבוצת משתלמים ממיאנמר, והנתבעת התנגדה כאשר ניסו התובעים להיעזר באחת מהתובעות שדיברה אנגלית ברמה גבוהה יותר. לבסוף הצליחו התובעים למצוא אזרח מיאנמר במעמד של מבקש מקלט בישראל, שתרגם את עדותם מבורמזית לאנגלית, והם מימנו את שכרו בעצמם (עדויות מוקדמות נגבו בתאריך 22.6.2016 בפני השופטת רחל גרוס).

7. סע"ש (אזורי ת"א) 61762-10-15 – **MUNA DEVI CHAUHAN משה דני** (נבו 25.07.2018) "בנוסף לקושי הנובע מן הגרסאות הסותרות, שעוד התעצמו במסגרת הדיון, נתקלנו בבעיות שפה מצד התובעת, אשר מדברת עברית ברמה בסיסית והעידה בשפה עברית (לא הובא מתורגמן לשפה נפאלית), וייתכן גם בקושי תרבותי, בפרשנות העובדות מצד התובעת". ור' לאחרונה סע"ש 67775/03-19 מיום 16.7.2023 (פרטי התיק תחת צו איסור פרסום), בו מעיר בית הדין האזורי כי התרשם מעדות התובעת כלא מהימנה "למרות שהיה קשה להתרשם באופן בלתי אמצעי ממהימנות גרסתה נוכח הצורך בתרגום". שם חשיבות התרגום התעצמה, בגלל הטענה לפגיעות מיניות, אשר מטיבה נעדרת תמיכה ראייתית חיצונית, למעט התרשמות בית הדין.

1

היעדר אסדרה ואי־יישום כלל ההיבטים המקצועיים הקבועים במכרז

בעוד שבדין הפלילי חוק סדר הדין הפלילי מעגן את זכותו של נאשם בפלילים למתורגמן בכל שלבי ההליך (סע' 140 לחסד"פ), תחום התרגום בבתי המשפט האזרחיים, מאוסדר בנוהל מזכירויות בלבד. הנוהל, משנת 2007 (תיקון אחרון בשנת 2020), אינו מגדיר אלא את אופן הזימון (בהחלטה שיפוטית בלבד), ואת הפיקוח על התשלום. הוא נעדר כל היבט מקצועי, הן ביחס לטיב השירות, הן ביחס לעצם הזכאות לשירות⁸.

בשנת 2018 יצאה הנהלת בתי המשפט במכרז לשירותי תרגום ומתורגמנות לבתי המשפט בכל רחבי הארץ, ביחס לתרגום עוקב (סימולטני) ותרגום מסמכים. תרגום עוקב הוא תרגום סימולטני, דהיינו כזה המתנהל בזמן אמת, בלא הכנה מראש, ובו המתורגמן נדרש לכישרים מיוחדים של מהירות, הבנת הקשר, רמת שפות גבוהה מאוד על מנת לעמוד על דקויות, ויכולת לנוע במרחב שפתי מגוון במשך זמן ארוך, בתנאי לחץ. במכרז זכו שלושה ספקים, שמספקים שירותי תרגום כיום למחוזות השונים: מחוזות דרום ומרכז – חברת אולטקסט, מחוזות תל אביב, חיפה וצפון – חברת MGLS תרגומי איכות, מחוז ירושלים – חברת איטייפ.

במסגרת המכרז הוגדרו דרישות תפקיד מינימליות ביותר מהמתורגמן: עליו להבין את שפת התרגום ברמת שפת אם, כולל יכולות קריאה וכתיבה באותה השפה. בנוסף, הידע שלו בשפה העברית צריך להיות ברמה גבוהה, גם בכתיבה וגם בקריאה. כמו כן, המתורגמן נדרש להיות בעל תעודה או אישור על 12 שנות לימוד, בעל יכולת התמודדות במצבי לחץ ובעל הופעה הולמת⁹.

המכרז קובע כי על הספק מוטלת החובה לאתר ולגייס מתורגמנים המסוגלים לספק שירותי תרגום מקצועיים, נאותים ומהימנים, העומדים בתנאי הסף האמורים לעיל, ולבצע סינון ראשוני של המועמדים. לאחר הסינון הראשוני, קובע המכרז כי המתורגמן הפוטנציאלי ייבחן במבחן מקצועי שיבדוק את רמת הבקיאיות שלו בשפת האם ובשפה העברית. יצוין כי המכרז אינו דורש סימולציה של תרגום עוקב (סימולטני) בעל פה – הכישור העיקרי שיידרש מהמתורגמן הלכה למעשה.

לפי תנאי המכרז, המבחן אמור היה להיכתב ע"י נציג מהנהלת בתי המשפט, ולהתקיים בנוכחות נציג מהנהלת בתי המשפט. המכרז אף קובע כי הנהלת בתי המשפט רשאית לקיים בדיקה מדגמית של מתורגמנים שקיבלו לפחות 80 במבחן המיון. לפי המענה לבקשת המידע, **כל הקשור למבחן המקצועי במכרז לא יושם**, והנהלת בתי המשפט הודתה, כי **"מעולם לא נוסח מבחן מקצועי בהליך המיון"**. מהמענה אף לא נראה כי מי מהספקים עורך מבחן כזה בעצמו. אם כן, למרות פרק שמוקדש במכרז למיון מקצועי, השירות נעדר מיון כלשהו.

לאחר ההתייחסות במכרז לשלב המיון, קובע המכרז הליך חניכה מזערי ועמום למתורגמנים חדשים. בהתאם למכרז, מתורגמן חדש שהתקבל לעבודה נדרש לצפות במספר דיונים מתורגמים בליווי מתורגמן ותיק ולתרגם

8. נוהל 03/16 תרגומים, עדכון אחרון 1.7.2020. להלן: **הנוהל**.

9. הנהלת בתי המשפט "מכרז פומבי מס' 63\18 לאספקת שירותי תרגום ומתורגמנות במערכת בתי המשפט" **הרשות השופטת** עמוד 17 (12.11.2018). להלן: **המכרז**.

במספר דיונים בליווי מתורגמן ותיק ממנו.¹⁰ גם הליך החניכה הקבוע במכרז נעדר פיקוח: איש לא בודק או אוכף את קיומה של החניכה. מהמענה לבקשת המידע, לא ברור האם אמנם מתקיים הליך חניכה למתורגמנים חדשים, ומה היקפו המקובל; לא נראה כי הנהלת בתי המשפט בחנה שאלה זו אצל הספקים. משיחות שערכנו כחלק ממחקר זה עם כמה מתורגמנים, עלה כי שלב החניכה לא תמיד מיושם, ובמקרים שבהם הוא מתקיים, תכניו אינם אחידים, וחלקו נסוב על עניינים טכניים של דרישות תשלום והיכרות גאוגרפית עם מסדרונות בית הדין.

לסיכום, גם בשלב החניכה, למרות הדרישה הקבועה במכרז, **אין מעורבות או פיקוח מטעמה של הנהלת בתי המשפט; אין פיקוח כלשהו על הספק לבחון האם מתקיימת חניכה לפי תנאי המכרז; אין הגדרה מסודרת של מערך החניכה ותכניו, או דרישה להגדרה כזו מהספקים; ואין פעולות שננקטות על ידי הנהלת בתי המשפט או גורם אחר, היכולות לוודא שהמתורגמנים עונים על הדרישות המקצועיות ברמה מספקת בטרם יפנו לתרגום עצמאי בהליך שיפוטי.**

השלב השלישי במכרז עוסק בהכשרה המקצועית ושימור הרמה המקצועית של המתורגמנים שהתקבלו לתפקיד. על פי הוראות המכרז, שלב זה הוא אופציונלי.¹¹ תהליך ההכשרה המקצועית של המתורגמנים, כפי שקבוע במכרז, אמור היה לכלול מספר מרכיבים עיקריים: קורס מתורגמנים מקצועי, ימי עיון מקצועיים ומידע מקצועי כתוב ללמידה עצמית. כלל המרכיבים בהתאם למכרז אמורים היו להיות מועברים בידי הספק, אך המכרז קובע כי הנהלת בתי המשפט תקבע את זהות המרצים בהכשרות אלו ואת תוכן ההכשרות. עוד נקבע במכרז ביחס לשלב זה, כי הנהלת בתי המשפט עשויה לקיים בקרה על רמת ההדרכה בשלבים אלו באמצעות יועצים מקצועיים מטעמה, והיא אינה נדרשת לתאם זאת מראש עם הספק.¹² מהמענה לבקשת המידע עולה כי **מעולם לא יושם שלב זה של הכשרה ותחזוקה מקצועית, משום שלא נמצא ספק שיכול לבצעו.**

בחלקו האחרון קובע המכרז מערך פיקוח, שיפור ולמידה. מערך הפיקוח אמור, בהתאם למכרז, לכלול מספר רכיבים: (א) **מיון:** פיקוח על שלב המבחן המקצועי של המתורגמנים לצורך קבלה לתפקיד, בו הנהלת בתי המשפט רשאית לקיים בדיקה מדגמית של מתורגמנים שעברו את המבחן;¹³ לפי המענה לבקשת המידע, רכיב זה לא בוצע מעולם. (ב) **תפקוד בפועל:** ביקורות לבדיקת תפקוד המתורגמנים, הן בתיאום מראש עם הספק, והן במסגרת ביקורות פתע;¹⁴ גם שלב זה לא בוצע מעולם. (ג) **אכיפה:** הוצאת מתורגמן מרשימת המתורגמנים המורשים, במצב בו התגלו ליקויים הקשורים לעבודתו שלא תוקנו בידי הספק – גם שלב זה לא בוצע מעולם.

סופו של יום, מערך פיקוח שלם שקבוע במכרז להבטחת מיון תקין, תפקוד מקצועי, ואכיפה במקרה של היעדר מקצועיות או תפקוד ראוי – אינו מיושם כלל. למעשה התחוויר לנו כי מערך התרגום פועל ללא פיקוח וללא כל ביקורת מקצועית על רמת המתרגמים ורמת התרגום בפועל: הנהלת בתי המשפט אינה מפעילה כל מערך ביקורת שהוא – לא בטרם שילוב מתורגמן, לא במהלך עבודתו ולא לאחר מכן. המערך אינו כולל כל שלב של פיקוח או של משוב – סקרים או שאלונים לאחר דיון מתורגם – המבקשים מהצדדים (או מהשופטים) לדווח על ההתרשמות מהתרגום, ולמעשה איכותו מעולם לא מנוטרת ולא נמדדת. לשם השוואה, ניתן להפנות לסקר שביעות רצון מהשירות נשלח אוטומטית לאחר כל שיחה ושיחה עם מרכז המידע של הנהלת בתי המשפט; או עם התמיכה הטכנית של אתר נט-המשפט. ביחס לשירותי תרגום, לא מתבצעת כל בדיקה שהיא על השירות ורמתו, ולו המינימלית ביותר.

10. שם, בעמ' 16.

11. שם, בעמ' 19.

12. שם, בעמ' 19.

13. שם, בעמ' 17.

14. שם, בעמ' 19.

שש שנים לאחר שיצא המכרז ונבחרו הספקים, פרסמה הנהלת בתי המשפט ביום 05.01.2023 מכרז פומבי למתן שירותי בקרה וביצוע הכשרות מקצועיות למתורגמים במערכת בתי המשפט¹⁵. מכרז זה אמור היה למלא חלק מהחללים שתוארו לעיל, ולבחור זוכה שיבצע פעולות שונות לבדיקת רמתם המקצועית של המתורגמים המועסקים ע"י הספקים שזכו במכרז לאספקת שירותי התרגום. בתוך כך, נקבע כי הזוכה יבחן את המועמדים לתרגום בבתי המשפט בכתב ו\או בעל פה; יעביר קורסים מקצועיים וימי עיון למתורגמים; ויבצע בקורת פתע באולמות הדיונים ובקרה על איכות התרגום בכתב.¹⁶ כמו כן, נקבע שעבודת הזוכה במכרז תלווה ע"י יועץ מקצועי מטעם הנהלת בתי המשפט, שיפתח את בחינות המועמדים לתרגום ואת מנגנוני הביקורת וינחה את בודקי הבחינות, המדריכים ועורכי הביקורת. בהתאם למענה לבקשה לפי חוק חופש המידע, **אף חברה לא הציעה שירותיה במכרז זה**. מיון מקצועי ופיקוח על רמת התרגום, אינו נראה באופק.

---

15. הנהלת בתי המשפט "מכרז דו שלבי מס. 23\02 למתן שירותי בקרה וביצוע הכשרות מקצועיות למתורגמים במערכת בתי המשפט" **הרשות השופטת** (05.01.2023)

16. שם, בעמ' 5.

ג

היעדר כלים והנחיות לניהול הדין המתורגם

עד כה טרם נוסחו עקרונות מנחים לניהול הליך מתורגם, שבהם יוכלו להיעזר שופטים ונציגי ציבור בבית הדין לעבודה. השופטים אינם מקבלים הכשרה או הנחיות ביחס לשאלות בסיסיות שיש לבחון בהליך בו משולב גם תרגום, ובהן – מה מאפייניו של תרגום הליך משפטי, מה הקשיים והחסרונות בהליך מתורגם, מה מגבלותיו וכיצד ניתן להתגבר עליהם, אילו היבטים דרושים בתרגום לשם הבטחת הליך הוגן, עד כמה מלווה התרגום בגישור על פער תרבותי שאינו שפתי, כיצד ניתן לוודא, בלא הבנת שפה, הבנה של עד הנחקר בעזרת תרגום. בהתאם למענה לבקשת המידע – איש מהנוכחים בהליך המתורגם – החל מהקלדנית וכלה בשופטים ונציגי הציבור – מעולם לא קיבל הכשרה או הנחיות ביחס לייחודיות ההליך המתורגם, וחשיבות הנגישות השפתית בגיבוש ההכרעה ובניהול ההליך.

חסרים בקביעת מדיניות ויישומה וכן הכוונה של הצדדים המעורבים מאפיינות את כל שלבי ניהול ההליך הזה – החל מהיבטים טכניים גרידא – כגון משך הזמן המוקצה מראש לחקירה מתורגמת, עובר במתן הנחיות למתורגמנים או שליטה בדין המתורגם, וכלה בחובת תרגום מכלול ההתרחשות בבית הדין למי שאינו מבין את השפה, גם כאשר אינו נחקר ישירות.

נפרט כמה מהחסרים הבולטים ביותר במסגרת ניהול הליך בתרגום:

הנחיות מקדימות למתורגמן:

ככלל, לא ניתנת כל הנחיה שיפוטית למתורגמן לפני תחילת התרגום. אפילו לא כזו שבה מונחה המתורגמן לתרגום מילולי מדויק, או חובתו ליידיע את בית הדין ככל שהוא מתקשה בהבנת הדיאלקט של העד או מבטאו. גם במהלך הדין, לא צפינו בדיונים בהם התעכב השופט על תרגום שנשמע, על פניו, קצר משמעותית מהתשובה שניתנה בפועל. לעתים התשובה שנתן העד לא היתה מובנת, והשופט התקשה לדעת האם מדובר בתרגום לא תקין, או בעד שענה באופן סתום ועמום. עם זאת, במקרים רבים, הניסיון להבין זאת היה קצר וחלקי, שכן לחץ הזמנים לצד הימשכות העדות המתורגמת נתנו אותותיו על כלל הנוכחים באולם.

ניהול תרגום בעדויות מוקדמות:

רבים מהדיונים המתורגמים נערכים במתכונת של עדות מוקדמת. שלב זה רגיש במיוחד, שכן פעמים רבות מי שמנהל את העדות המוקדמת אינו גורם שיפוטי, אלא עוזר משפטי. התנגדויות לא מוכרעות בידיו, ולמעשה, כל השגה שקיימת על ניהול החקירה המתורגמת, אינה אפקטיבית. אין מועד חלופי אפשרי, וככל שהמתורגמן אינו מקצועי, או שמובא מתורגמן לשפה שאינה שפת האם ומתברר כי השליטה של העד בשפה אינה מספיקה לחקירה – אין אפשרות לדחיית הדין.

בכל התצפיות בהן נכחנו, הדין המתורגם נראה רווי פגמים ובעיות. עורכי הדין שאלו שאלות ארוכות, והמתורגמנים התקשו לתרגמן. ככלל, השופטים לא סייעו או הנחו את עורכי הדין לנסח שאלות קצרות יותר. בנוסף, ניכר חוסר סבלנות מצד כל הצדדים לאורכו של ההליך המתורגם, ולמעשה בתי הדין לעבודה ברוב המקרים, אינם אומדים

מראש את הזמן הכפול (או יותר) שנדרש בהליך מתורגם, ומקציבים להליכים אלה זמן קצר, אשר אך מחריף את הלחץ והעומס. אין נוהל, מדיניות או הנחיה ביחס להקלטות דיונים מתורגמים, ובכל הדיונים בהם צפינו הקלדניות הן אלה שהקלידו את השאלה והתשובה המתורגמת, כך שלשפה נוסף מימד פרשני נוסף, במיוחד במקרים שבהם המתורגמן מנסח תשובות עמוסות או לא ברורות בעברית. סופו של יום, פרוטוקולים בדיונים מתורגמים קשים במיוחד לשימוש.

אילו חלקים בדיון יש לתרגם:

אילו חלקים בדיון אמורים להיות מתורגמים? גם לשאלה זו אין מענה מסודר, והלכה למעשה מקובל כי הזכות לנגישות שפתית (תרגום) מתממשת רק בחקירה נגדית של התובע שאינו דובר עברית. ככלל, יתר שלבי ההליך אינם מתורגמים כלל, ואף מהלך הדיון שקודם לאותה חקירה נגדית ישירה – אינו מתורגם לתובע, גם במקרים בהם נוכח מתורגמן ממילא באולם.

צפינו בהליכים בהם מעבר לחקירה עצמה, היתה התרחשות, מלמדת וחשובה, לפני החקירה או לאחריה. באף אחד מהמקרים הללו לא ביקש השופט מהמתורגמן לתרגם לתובע את ההתרחשות. לו היה זה תובע דובר עברית, הוא יכול היה להבין לבדו. לעתים עורך הדין של התובע, אם דיבר את שפתו, דאג לתרגם לו את המתרחש. נתייחס בהמשך הדברים לבעייתיות שבתיווך שפתי בלעדי לתובע מצד עורך הדין המייצג, תיווך המעניק לו כוח ושליטה מוחלטים על תמונת ההליך המשפטי של לקוח שאינו דובר עברית.

למעשה, כפי שיתואר להלן, ברוב הדיונים בהליך המתורגם חלקים שלמים בדיון ובשיח בבית הדין התנהלו מעל ראשו של התובע ובלא שיבין דבר מההתרחשות. לעתים קרובות התובע לא הבין מה אומר השופט במהלך הדיון, לא הבין את טענות הצד שכנגד, ולא ידע מה למעשה טוען עורך דינו שלו. בהתחשב בכך שחלק ארי מהדיונים בבתי הדין לעבודה מסתיים בפשרה, וזו למעשה מתרחשת בדיונים בעברית, הבעייתיות בכך רבה. הערות השופט שאמורות להכווין את הפשרה אינן מתווכות לתובע, ופשרן נותר סתום. קיום הדיון מעל ראשו של התובע, ללא הנגשתו, כאשר אמירות חשובות בנוגע להיבטים עובדתיים מרכזיים ולגורל התביעה אינן מובנות לו כלל, פוגם אנושות באמון בעשיית צדק בידי מערכת בתי הדין לעבודה.

תרגום חלקים שיאפשרו ללקוח להבין את איכות הייצוג המשפטי שהוא מקבל ולהתערב בו:

נקודה חשובה בתרגום בלתי תלוי, נמצאת דווקא בצומת המורכב של יחסי עורך דין לקוח. תובעים שאינם דוברים עברית מתקשים מלכתחילה להתרשם מאיכות הייצוג שהם מקבלים. הם אינם יכולים לקרוא את כתב התביעה שלהם. הם אינם מבינים את הבקשות בעניינם, והם גם לא יידעו אם עורך הדין מציג במדויק את טענותיהם.

בנסיבות אלה, נודעת חשיבות מיוחדת לתרגום בלתי תלוי גם בשלב הדיון הלא פורמלי. תרגום כזה יסייע גם לצדדים שאינם דוברים עברית להעריך את הייצוג המשפטי שהם מקבלים; יצמצם ניגודי אינטרסים מובנים הכרוכים בייצוג משפטי; יאפשר ללקוח להבין את הערות בית הדין בלא תיווך; ויאפשר לבית הדין להעביר מסרים ישירים לצד המתדיין. שימוש מושכל במתורגמן בשלבים אלה, והנחייתו לתרגם את כל ההתרחשות במדויק לתובע, במהלך הדיון, ימנע כשלי ייצוג המחריפים במקרים של הליך מתורגם.

ניגודי אינטרסים:

בסעיף 3 למכרז נכללת הוראה כוללנית לפיה המתורגמנים שעמם יתקשר הספק מחויבים להיות נטולי ניגוד עניינים. מחויבות זו מוטלת על ספק שירותי התרגום והאחריות לדווח עליה היא לפתחו של המתורגמן. המכרז אינו מגדיר ניגודי עניינים, והנהלת בתי המשפט מצדה, וככל הידוע לנו, אינה מדריכה את הספקים או המתורגמנים, לזיהוי ניגודי עניינים והבנת המונח לעומקו. מחקרנו מלמד שאיש לא מפקח על דיווח אודות

ניגוד עניינים, אין כל אזכור לניגודי עניינים במסגרת ההליך, ואין מי שבדוק עובר לדיון המתורגם או במהלכו, האם המתורגמן מצוי בניגודי אינטרסים.

הסבירות לניגודי אינטרסים עולה, ככל שמדובר בשפה "נדירה" יותר בישראל. כך למשל, רבים מהמתורגמנים לתאית, עובדים עם לשכות השמה בחקלאות או עם גורמים חקלאיים אחרים הקשורים לסקטור ומצויים בניגוד עניינים מובנה מבלי שהדבר נבדק.¹⁷ הדברים נכונים אף ביחס למתורגמנים מסינית, חלקם קשורים בדרך זו או אחרת לתאגידי כוח האדם בבניין; ובמקרים רבים המתורגמן נוהג לתרגם לרשויות האכיפה (למשל, לרשות האוכלוסין וההגירה ביחס לבקשות מקלט, או בהקשרים של שהייה בלא היתר). נסיבות שבהן המתורגמן כבר ראה את התובע בנסיבות אחרות, למשל במסגרת הליך שנגע למעמדו בישראל, או בכל הקשר אחר, אינם נדירים בשפות מסוימות, אולם אין כל הנחיה לברר שאלה זו בטרם מתחיל ההליך המתורגם. בדיונים בהם צפינו, מעולם לא נשאלו המתורגמנים האם הם מצויים בניגוד אינטרסים כלשהו או אם יש להם היכרות מוקדמת עם אחד הצדדים. ייתכן כי מתורגמנים מסוימים ידווחו מיזמתם על ניגודי עניינים, אולם בתי הדין אינם פועלים בהתאם לפרוטוקול קבוע לבחינת ניגודי עניינים או לטיפול בהם.

---

17. כך למשל בסע"ש 29097-08-21 בו לא נמצאה מתורגמנית בלתי תלויה לויטנאמית, נגבתה עדות התובעת, בידי מתורגמנית שהיו לה קשרי עבודה בעבר עם אחת הנתבעות. באותו עניין, המתורגמנית דיווחה על כך ביוזמתה, בלא שנשאלה על כך.

T

מימון שירותי תרגום וזמינות מתורגמנים

בצד הממצאים אודות היעדרה של אסדרה נאותה של שירותי התרגום, ומימוש חסר של מעט האסדרה הקיימת, יש לתת את הדעת גם למימון השירות. על אף שבעלי דין רבים אינם דוברים עברית, כיום לא מוטלת על המדינה חובה סטטוטורית לספק שירותי תרגום לשפות לא רשמיות בהליכים אזרחיים (לרבות הליכי בית הדין לעבודה), אלא במקרים חריגים ובהתאם להחלטת בית הדין.¹⁸

קשה להפריז בחשיבות המימון של תרגום למימוש זכות הגישה לערכאות, בפרט הדבר נכון ביחס לתרגום בבית הדין לעבודה, שם עובדים תובעים את הזכויות המגיעות להם, וסכומן – בעיקר בנסיבות של עובדים המשתכרים שכר מינימום – אינו גבוה לכתחילה; וכן כאשר ההוצאות הנפסקות בבית הדין לעבודה, אינן קרובות לכסות את עלויות הייצוג, לא כל שכן – את עלויות התרגום.

עלויות השימוש במתורגמן בהליכים בבתי הדין, הן גבוהות. עובדים מוחלשים נזקקים לשירות זה החל מהשלב הראשון במסעם למימוש זכויותיהם: כבר בשלב הפנייה הראשונית לעורך דין או לגורם מסייע, התרגום הכרחי. גם עובד שצלח את המחסום השפתי עד לשלב הגשת התביעה, ייזקק לעוד ועוד תיווך שפתי במהלך ניהולה (בגיבוש מענה לכתב הגנה, בגביית תצהיר, בהתייחסותו לתצהירים מטעם המעסיק, בהבנת הצעות לפשרה וכולי). בצמתים אלה, יכול עובד להיעזר בחברים, בקרובים, אף במתנדבים בארגוני סיוע. אכן, עובדים רבים מממנים מכיסם גם שירות זה, החל מראשית הדרך, אולם רבים, בעיקר בשפות השגורות, מצליחים לגייס מקורב לסיוע בתרגום.¹⁹

בהליך המשפטי המצב שונה. בתי הדין והצד שכנגד דורשים איתנות של המתורגמן. דהיינו, העובד אינו יכול יותר להיעזר בקרוביו, ולרוב אף מתנדבים של ארגון סיוע ייחשבו מוטלים, וייפסלו לבקשת הצד שכנגד. לפיכך, אין מנוס משכירת מתורגמן בתשלום. יצוין כי עלות התרגום בהליך גבוהה ביותר, שכן טיבם של דיונים להימשך זמן ארוך. תרגום בחקירה נגדית בבית הדין לעבודה, עשוי להגיע למאות, ובמקרים שבהם החקירה ארוכה במיוחד, אף לאלפי שקלים. מימון תרגום עשוי להיות שיקול מכריע של תובע בהגעה לפשרה, וצד שכנגד עלול להשתמש לרעה בעלויות התרגום, ולהאריך את משך החקירה כדי להכביד כלכלית על התובע ולדחוק להגיע לפשרה. בהינתן סכומי התביעה של עובדים מוחלשים, לצד צפי להוצאות משפט נמוכות גם בנסיבות של זכייה – מימון שירות תרגום בלתי תלוי עלול לסכל הגשת תביעה.

בנסיבות אלה של חסרים באסדרה, הגיעו בתי הדין לעבודה, עם הזמן, לפתרונות שונים, נוכח הבנתם כי בהליכים אלה היעדר המימון עלול לסכל כלכלית את בירור תביעתם של העובדים החלשים ביותר. הדברים קרו לאט מאוד ובהדרגה. במשך שנים ארוכות ההתנהלות בבתי הדין האזוריים במקומות שונים בארץ הייתה בלתי אחידה. למשל, בבית הדין לעבודה בתל אביב הוטל עד לאחרונה על התובע להביא מתורגמן לא תלוי מטעמו, ואף לממנו; ואילו בבתי הדין בבאר שבע הוחלט לממן את התרגום ולזמן מתורגמן, ובאחד המקרים אף ניתנה לכך הנמקה מפורשת בפסיקת סגן נשיא בית הדין האזורי בב"ש דאז, אילן סופר:²⁰

18. נשיא ביהמ"ש המחוזי דן ארבל, תרגום בהליכים אזרחיים לשפות לא רשמיות (מנהל בתי המשפט בישראל, 8.8.2002).

19. מבוסס על ראיונות עם רכזות ומתנדבות בקבלת קהל בקו לעובד בעבר ובהווה.

20. ע"ב (באר שבע) 1314-02 קנט בוזו נ' מדינת ישראל – הנהלת בתי המשפט, [פורסם בנבו] 05.03.02.

“על מנת שיתקיים השוויון בזכות הגישה לערכאות משפטיות, יש לשלם מחיר. כדי שעובד זר הנמצא במעצר לפני גרוש, או עובד זר שידו אינה משגת תשלום הוצאות תרגום, או כל עובד שאינו שולט בשפה הרוסית, האמהרית, או אפילו חרש אילם הזקוק למתורגמן לשפת הסימנים בהליך כנגד הביטוח הלאומי – כדי שכל אלה התובעים זכות מכוח חוקי מגן, או חוקי הביטחון הסוציאלי, יוכלו לשטוח טענותיהם בפני בית הדין לעבודה – צריכה המדינה לממן את הוצאות התרגום שלהם”.

לאורך תקופה ארוכה מדי, שיקולים אלה לא שכנעו את בית הדין לעבודה בתל אביב, והשופטים שם הוסיפו להשית את עלות התרגום והביורוקרטיה הכרוכה במציאתו, על העובד התובע.²¹ באחרונה השתנתה ואוחדה המדיניות, גם אם באופן לא כתוב ורשמי, וכיום כל בתי הדין לעבודה, לרבות אלה בתל אביב, נוהגים לזמן מתורגמן באמצעות המזכירות, ולממן תרגום בהליכי הוכחות לתובעים שאינם דוברי שפת אם, בהינתן בקשה שמוגשת במועד. יצוין, כי אין אחידות ביחס למימון מתורגמן בהליכים שאינם גביית עדות: דיונים מוקדמים, חקירה נגדית של הצד השני, הליכי פישור שונים או סיכומים, ככל שהם נערכים בעל פה.

הצעת חוק בתי המשפט (תיקון – תרגום בהליכים אזרחיים בבית המשפט) – 2009, ביקשה לשנות זאת, ביחס לחיוב המדינה להספקת שירותי תרגום הליכים משפטיים בהליך האזרחי, נוסף על אלה שניתנים בהליך הפלילי מכוח החוק.²² דברי ההסבר להצעת החוק מבהירים ששירותי התרגום הכרחיים לצורך מימוש זכותו של הפרט להליך הוגן וזכותו של הפרט לגישה לערכאות, וכי שירותים אלה הכרחיים להבטחת הבנת ההליכים המשפטיים ולמימוש זכות הטיעון המהווה חלק מכללי הצדק הטבעי. עם זאת הצעת החוק לא קודמה.²³

זמינות המתורגמנים אצל הספקים השונים גם היא סוגיה הקשורה בעבותות להכרח לממן מתורגמן. כפי שתואר במבוא, וכפי שעולה מהמענה לבקשות המידע, ישנו מחסור במתורגמנים לשפות רבות אצל הספקים.. מחסור זה מעמיד את התובע בפני שתי אופציות בעייתיות: האחת, אם ידו משגת ואם הוא מצליח לאתר תרגום חיצוני, לממן תרגום לשפתו באופן עצמאי בעלות גבוהה. השנייה, להעיד בשפה בה אינה שולט.

מהמענה לבקשת המידע, עולה כי שפות אם של מדינות שאזרחיהם שוהים ומועסקים בישראל במספרים גבוהים מאוד – כמו הפיליפינים, הודו, סרי לנקה, כמעט ולא הוזמנו לתרגום בשנים 2020 עד 2023. מניסיון השטח, זמינות מתורגמנים לשפת האם של עובדים ממדינות אלה (המהוות את מדינות המוצא של למעלה ממחצית ממהגרי העבודה בהיתר בישראל, נמוכה, ואף אפסית במחוזות מסוימים. לפיכך מוזמנים מתורגמנים לאנגלית, והתובעים נאלצים להיחקר בחקירה נגדית, בשפה שאינם שולטים בה.

כך למשל, לפי המענה לבקשת המידע, לא היה בין השנים 2020 ל-2023 ולו תרגום אחד לשפה טאגאלוג – שפת האם בפיליפינים, מדינה שבשנים האחרונות אזרחיה הם הקבוצה הגדולה ביותר בקרב העובדים בענף הסיעוד,²⁴ ובשנים האחרונות הועסקו בישראל עשרות אלפי אזרחי מדינה זו מדי שנה. מחיפוש בנבו עולה כי מספרם של פסקי הדין שניתנו בתביעות של אזרחי הפיליפינים באותה תקופת זמן (2020 עד 2023), הוא למעלה מ-110 **פסקי דין** ויש להניח כי תביעות רבות אחרות הסתיימו בפשרה. איך העידו התובעים במקרים אלה? על פי רוב,

21. ר' בין היתר עב6458/09 שם קבע בית הדין לעבודה לבקשת מהגר עבודה מסין לזמן מתורגמן, כי אין מימון של תרגום שאינו לשפה הערבית. ור' גם עב 001314/02 **ורבים אחרים**.

22. סעיפים 140-142 לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב) התשמ"ב-1982.

23. רות מוריס "תיווך לשוני ותרבותי של שירותים חברתיים: 'מס שפתיים' או מתורגמנות במערכת המשפט בישראל" **הד האולפן החדש** 91, 69 (2007) (להלן: "רות מוריס"). נוסף כי ההצעה הגבילה את מימון התרגום לתובעים שעומדים במבחני הכנסה נוקשים. על בסיס פסיקת בתי הדין לעבודה ביחס לפטור מאגרה, ניתן להניח כי תובעים רבים ממילא לא היו עומדים בה.

24. בהתאם לנתוני זרים בישראל לשנת 2023, עבדו 26,673 עובדים מהפיליפינים בענף הסיעוד הביתי בשנה זו, והיוו 35% מהעובדים בענף. דוח נתוני זרים בישראל מפורסם בקישור: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/he/zarim2023.pdf

באנגלית, שפה שרבים מהם אינם דוברים באופן מספק. כתוצאה מכך בית הדין נדרש להכריע במהימנות העדות של אזרחיות הפיליפינים שאינן נחקרות בשפת אמן. אלא שגם כאשר העדות רעועה או מתלגעות בה סתירות, לא מוזכרת העובדה הבסיסית, כי התובעת נחקרה בשפה שהיא אינה דוברת על בוריה, ומידת שליטתה בשפה זו אינה מוזכרת.²⁵ במקרה אחד בלבד בית הדין העיר כי העדות נעשתה באנגלית באמצעות מתורגמן, אולם לא נראה כי ניתן לכך משמעות כלשהי.²⁶ כאמור, ביתר המקרים אין כל הערה הנוגעת לשפה בה ניתנה העדות, או למידת השליטה של העדה בה. וזאת למרות שמהמענה לבקשת המידע עולה כי כל התובעים אזרחי מדינה הפיליפינים, עשרות בשנה, אינם מעידים בשפת אמם.

הדברים נכונים גם, לעובדים אזרחי סרי לנקה, אשר בשנת 2023 הועסקו 5,000 מהם בענף הסיעוד; ובשנת 2024 הגיעו רבים נוספים גם לענף החקלאות. בשנים 2021 ו-2023 לא נרשם בבתי הדין לעבודה ולו תרגום אחד לסינהלית, שפת אמם. בשנת 2022 היו ארבעה תרגומים לסינהלית בלבד. לפחות באחד המקרים, זומן במקור מתורגמן לאנגלית, אולם לבקשת ב"כ התובע התרגום הופסק במהלך עדות התובע משום שהתבהר לבית הדין כי התובע אינו דובר את השפה. באותו מקרה בית הדין הורה על גביית עדות באמצעות מתורגמן לסינהלית.²⁷ יש לשער כי במקרים רבים אחרים, ובעיקר בנסיבות של עדות מוקדמת בה לוח הזמנים מוגבל, בתי הדין מסתפקים בתרגום לאנגלית, אף אם התובע אינו שולט בשפה.

המצב לא שונה ביחס לאזרחי הודו – אשר נכון לשנת 2023 עבדו בישראל קרוב לעשרים אלף מהם בענף הסיעוד הביתי, ובשנת 2024 הועלתה המכסה להבאת כעשרים אלף נוספים לענף הבניין, ומאות נוספים הגיעו לעבודה בענף החקלאות. הינדי היא שפת האם של חלק מהעובדים, אולם בשנת 2023 היו שלושה מקרים בלבד שבהם הוזמן לאחד מבתי הדין מתורגמן להינדי; כך גם בשנת 2022. אין צורך לומר כי לא קיימת כל זמינות למתורגמן לעובדים מהודו ששפת אמם אינה הינדי, וקיימים גם רבים כאלה. סופו של יום, מרבית התובעים אזרחי הודו מעידים בשפה האנגלית, גם כאשר אינם שולטים בה היטב.

כעניין שבשגרה, אזרחי מדינות מערב אפריקה יעידו בשפה הצרפתית, שאינה שפת אמם ושליטתם בה בסיסית (היא אף שונה מאוד מהצרפתית השגורה בפיהם של המתורגמנים שאינם מורגלים בצרפתית של אזרחי אפריקה); אזרחי מדינות אפריקה שהיו בשליטה בריטית יעידו באנגלית; לא אחת עובדים ממדינות כמו נפאל ובורמה יעידו בעברית שבורה וחלקית, ועוד ועוד. למעשה, בתי הדין לעבודה מוותרים מראש על הנגשה שפתית לקבוצות עובדים מסוימות. אפשר להעריך כי בניהול עניינם של תובעים אלה עוד בטרם הגיעו לבית הדין לעבודה, נשקל ההיבט השפתי. היכולת המוגבלת לתת עדות מובנת נשקלת, באופן טבעי, כחלק מהערכת הצלחת התביעה וסיכוייה, ומשפיעה על נכונות להגיע לפשרה או להמליץ עליה. גם עורך הדין המייצג, גם הצד שכנגד, וגם השופטים עצמם, משקללים היבט זה בשלב מוקדם מאוד בהליך.

25. למשל, סע"ש (ירושלים) 60032-09-19.

26. סע"ש (ת"א) 49285-09-20.

27. ס"ע (אזורי חי') 27266-08-20.

תוצאת הכשלים – איך נראים הדיונים המתורגמים באולמות בית הדין

השילוב בין הפקדת האחריות להליכי החניכה והגיוס של המתורגמים בידי ספקים פרטיים הפועלים למען הפקת רווח, לבין היעדר הפיקוח המוחלט על עמידה בתנאים אלה וכן על מקצועיות התרגום והיעדר ניגוד עניינים מצד הנהלת בתי המשפט, מובילים לכך שלאולמות בתי הדין מגיעים לא אחת מתורגמים לא מקצועיים, שאינם בקיאים בשפת התרגום ובשפה העברית, מתקשים לתרגם כראוי, מצויים בניגוד עניינים, ואף עושים נזק של ממש להליך המשפטי של אותו עובד שאינו דובר עברית. בנוסף, היעדר הנחיות לשופטים על אופן הניהול של עדות מתורגמת, מובילה לשונות בניהול ההליך המתורגם, החל מהחלטות לגבי רכיבי ההליך שדורשים תרגום, עובר בהנחיות למתורגמן, וכלה באיתור אי-הבנה בין העד למתורגמן. בפרק זה יובאו ציטוטים מתוך התצפיות שערכו הסטודנטים בקליניקה במהלך הדיונים עצמם או מעט לאחריהם.

בתצפיות בדיונים זיהו הסטודנטים (כאמור, בחלק מהתצפיות הסטודנטים דיברו את שפת התרגום – ערבית, אנגלית או רוסית) מנעד רחב של איכות המתורגמים. חלק מהמתורגמים שמינה בית הדין הפגינו מקצועיות ואחריות; חלקם הפגינו יכולות נמוכות, בין אם בשפת המקור, בין אם בעברית. כאשר התרגום היה בלתי מקצועי, הדבר השפיע על אופן ניהול הדיון כולו, ועל שליטת בית הדין בחקירה ובניהולה. כך למשל כתב, באחת התצפיות בעניינו של עובד דובר ערבית, סטודנט דובר ערבית:

רמת התרגום הייתה נמוכה: התרגום – הן של השאלות שנשאלו הן של התשובות – לא היה מדויק. הדיון הרגיש כאוטי (לא באשמת השופטת): השופטת לא הבינה חלק מהמתרחש, היות שהצדדים דיברו בינם בערבית והמתורגמן לא הצליח לעקוב אחריהם. הנתבע שאל שאלות ודרש בקשות שאין להן מקום בדיון בבימ"ש (רצה שהתובעת תישבע בקוראן). השופטת התעברה במקרים שבהם הצליחה להבין שהדיון לא רלוונטי ושהנתבע שואל שאלות שמקומן לא בדיון²⁸.

במקרה אחר, בדיון בבית הדין האזורי לעבודה בתובענה ייצוגית, הגיעה מתורגמנית לתורכית שאינה דוברת תורכית, אלא ככל הנראה, אזארית, ולפיכך לא יכולה היתה לתרגם את העדות, ולא ניתן היה להבין את התשובות שנתן העד, עובד בניין תורכי. לקראת הדיון שלאחר מכן, ביקשו הצדדים כי בית הדין יוודא את רמתו המקצועית של המתורגמן, אולם אין בידי השופטים כל כלי לעשות זאת. בסופו של יום החליטו שני הצדדים לממן ולחפש מתורגמן מטעמם לדיון הבא, ולוותר על השירות של מתורגמן בית הדין. במקרה זה, העלות נספגה בידי התובעת המייצגת, קו לעובד, אשר אינה תובע פרטני, ובידי הנתבעת, חברת בניין, אולם הנזק בעדות שלמעשה לא תורגמה, כבר נגרם ולא יתוקן²⁹.

במקרה אחר, העיד עובד מסודן, והתרגום שסופק לו היה, כבמקרים אלה, לערבית. הסטודנטים דיווחו שאין מתאם בין הערבית של המתורגמן, לזו של העובד מסודן, ושהמתורגמן אף אמר בדיון שיש בעיית תרגום עם

28. סעש (ירושלים) 18620-06-21, בפני השופטת יפה שטיין.

29. תצ (חיפה) 5120-02-23; השופט טל גולן; דיון מיום 20.3.2024.

עובדים סודנים, כיוון שזו לא שפת האם שלהם. כך צוטטו דברי המתורגמן לסטודנטים, אודות עובדים אזרחי סודן: "הם מדברים ברמת ילד קטן"³⁰.

בשפות אשר אותן לא הבינו הסטודנטים, ניכרה לעתים שליטה דלה בעברית, ולחילופין – מה שנראה כאי הבנה של תשובות העובד או תרגום מגומגם ולא ברור. במקרים רבים ניתן היה לזהות מענה ארוך מאוד של העובד, שתורגם במילים בודדות, מה שנתן רושם כי המתורגמן העביר את התשובה תוך כדי עריכה וקיצוץ מסיביים. מראיונות עם לקוחות ועובדים לאורך השנים, ברי כי קיימת בעיה קשה בתרגום לשפות נפוצות יחסית אצל התובעים, אשר אין אזרחי ישראל הדוברים אותן כשפת אם: תאית, סינית, ועוד. ביחס לשפות רבות, יש אף משמעות לדיאלקטים שונים, וגם לזאת לא ניתן כל משקל בשימוש במתורגמן. למשל, המתורגמן אינו נשאל בראשית הדברים עד כמה הוא מבין את העד, האם הדיאלקט דומה, והוא אינו מתבקש להצביע על קושי כלשהו. הדברים לפעמים עולים מהדיון, אך ככלל, אינם בהכרח נרשמים בפרוטוקול, ובכל מקרה אין כל הנחיה מראש הניתנת בידי השופטים, ביחס לאיכות ההבנה וחובת המתורגמן לציינה. רק המקצועיים והמנוסים מבין המתורגמנים שראינו, מצביעים על כך ביוזמתם. כך למשל, באחד הדיונים של תובע עובד בניין מתורכיה:

היו במהלך הדיון פערים וקשיים שעלו מהתרגום. כך למשל, תרגם המתורגמן את תשובת התובע כ"עבדנו בחיידר", כשבפועל ח"יידר הוא מנהל העבודה והתובע כנראה אמר "עבדנו אצל חיידר". זה אמנם שולי אך הנתבעים ניסו להראות דרך זה שהעדויות לא אמינה ושיש בה סתירות. דוגמה נוספת הינה שלאורך כל תחילת העדות תרגם המתורגמן את תשובות התובע בלשון רבים, כשבפועל לא ברור שהתובע באמת ענה בלשון רבים, והנתבעים ניסו לנצל זאת לטובתם ודרך זה לראות בעדות התובע כמייצגת גם את סיפורם העובדתי של שאר התובעים. שני המקרים הללו רק מחדדים את המורכבות שבתרגום בהליך משפטי, שבו המילים הם הכלי המרכזי המשמש את הצדדים ולבחירת המילים יש משמעות גדולה, בעיקר במסגרת עדות המשמשת ראייה.

קושי נוסף עלה כשהתובע נחקר על סעיפים ספציפיים בתצהירו, כך שהמתורגמן התבקש לתרגם לו סעיפים אלו אך מאוד התקשה בתרגומם, יתכן שבגלל השפה המשפטית.

גם המתורגמן בעצמו העלה קושי בתרגום, לאחר שהתובע ענה מספר תשובות שאינן תואמות את השאלות, כשציין שיתכן שהתובע לא מבין אותו בגלל המבטא שלו, וזאת לאור השוני במבטא בין העיר לכפרים בתורכיה.³¹

נראה כי מקרה זה נדיר. צפינו בפערי שפה אדירים, ולמעט מקרה זה, המתורגמנים, היות ואינם מונחים לציין זאת, יעדיפו להעלים את פערי השפה.

במקרים מסוימים ראינו כי חוסר מקצועיות של המתורגמנים מייצר סיטואציות קשות, אשר בהיעדר כלים, הכשרה או נהלים – כל שופט מתמודד עמם בצורה שונה, לעתים נוצרים פתרונות אד-הוק, ולעתים הדברים פוגעים באופן עמוק בניהול ההליך ובשליטת בית הדין בו. בשפות שבהן נפוץ שיימצא מי מהצדדים דובר את השפה, מייצר הדבר לא אחת השתלטות של עורך הדין שדובר את השפה בדיון.

כך, בחקירה נגדית בשפה הרוסית של עובדת ניקיון מבלרוס, עו"ד שלא ניהל את החקירה, שב והתנגד ותיקן את התרגום, בעוד שמי שניהל את החקירה, ואף העוזרת המשפטית שניהלה את הדיון (בעדות מוקדמת), לא

30. סע"ש (ת"א) 75927-12-19, השופטת ערמונית מעודד, דיון מיום 27.2.23.

31. סע"ש (ת"א) 28868-06-22 דיון בפני הרשם בנימין טואף מיום 19.4.2023.

ידעו לומר האם ההערות על התרגום מוצדקות, אם לאו. החקירה נגררה למצב של תיקוני תרגום, בגלל הערות הצד השני, באופן שפגע בסימטריה של ההליך³².

באופן דומה, חקירה נגדית באנגלית (לתובע מניגריה, שממילא זו אינו שפת אמו) שאליה הובאה מתורגמנית בבית הדין האזורי בבאר שבע, תורגמה לבסוף על ידי ב"כ התובע עצמה, בהסכמת הצדדים ובית הדין שכן המתורגמנית שהגיעה לא שלטה בשפה האנגלית³³. בסופו של יום, באותו הליך, החקירה נוהלה והתשובות ניתנו בשפה שאינה שפת האם של אף אחד מהצדדים או של בית הדין עצמו, ובכוחות עצמם.

במקרה אחר, באי הכוח של שני הצדדים דיברו ערבית, ולכן שוחררה מתפקידה מתורגמנית בלתי מקצועית, ובאי הכוח עצמם שלטו בתרגום, בהסכמה:

המתורגמנית לא דייקה בתרגומיה באופן מלא ולעיתים אף תרגמה את שאלת החוקר באופן שמשנה את נושא השאלה. במהלך הדיון אף באי כוחם של שני הצדדים מחו על איכות התרגום והתערבו בתרגום, על מנת לתקן את הטעויות של המתורגמנית. לאור קשיי התרגום והטעויות החוזרות, עורכת הדין של הנתבעת הציעה שתשאל את השאלה קודם בעברית ואח"כ גם תתרגם אותה לערבית – השופט הסכים בתנאי שהתרגום יהיה מפוקח ע"י עורך הדין המייצג את התובע וע"י המתורגמנית³⁴.

אכן, נוכח רמה מקצועית נמוכה, לא אחת נמצאים פתרונות אד-הוק על מנת לרפא את הבעיה הנפוצה של מיומנות המתורגמנים. אלא שפתרונות אלה תלויים בגורמים אקראיים כמו שליטת באי הכוח בשפת העדות, והיות שני הצדדים או לעתים, השופט, דוברי השפה. אולם אפילו פתרונות כאלה אינם רלוונטיים בשפות בלתי שכיחות בישראל, שפות שבהן אין בסביבת האולם אדם אחר, שיוכל לסייע בפתרון מהיר ומאולתר.

היעדר המיומנות והמקצועיות מעכב ומסרביל את הדיון המתורגם, והופכו למורכב גם עבור מערכת עמוסה ודחוקה בזמן ממילא, ולא אחת, משפיע או עלול להשפיע, על הסבלנות ועל הגישה של שופטי בית הדין לתובעים שאינם דוברי עברית. כאוס מיוחד נרשם באחד הדיונים, שעסק בתביעת נכות מעבודה של עובד פלסטיני בענף הבניין, מול המוסד לביטוח לאומי:

במהלך חקירת העובד שלושת עורכי הדין התערבו כדי להבהיר או לתקן את התרגום מפני ששלושתם דוברי ערבית, הם התערבו כשהבינו שהמתרגמת לא תרגמה את שאלותיהם כפי שהתכוונו... אמנם התערבותם לעיתים הייתה מוצדקת אך יצרה רעש רב ולחץ באולם, אשר גרם לעובד להיחלץ ולא לענות ברוגע...

לעיתים עוה"ד חקרה את התובע בערבית והמתורגמנית נתבקשה לתרגם למען השופט. ברגעים אלו, המתורגמנית חרגה מהתרגום הפורמליסטי וניכר היה שהתרגום היה חלקי ולעיתים חלקי מאוד בגלל ששטמ יותר מחצי מתשובת העובד.

לעיתים עוה"ד תרגמה לשופט והוא ביקש מהמתורגמנית לאשר את אמיתות הדברים. השופט ציין שהוא מנסה למצוא דרך יותר יעילה ופחות מעייפת לכלל הצדדים הנוכחים בדיון.

לפעמים עוה"ד של התובע ביצע את התרגום וכתוצאה לכך נראה שהלחץ של העובד ירד והוא ענה במהירות מבלי לבקש לחזור על השאלה. מאידך ייתכן שתרגום זה כיוון את התובע לתשובות שיטיבו עמו ולא בהכרח לתשובות הכנות ביותר.

32. סע"ש (ת"א) 21358-04-22, חקירה נגדית בעדות מוקדמת ביום 3.3.2024.

33. ס"ע (ב"ש) 18365-02-19; חקירה נגדית בפני השופטת רחל גרוס, מיום 19.2.2019.

34. סע"ש (חיפה) 5511-08-21 בפני השופט בועז גולדברג, דיון מיום 28.2.2023.

לפעמים השאלה תורגמה גם בידי כל העו"דים מה שבלבל את העובד.

...

להתרשמותו, חקירות התובע התאפיינו ברעש רב, לחץ והתערבות צדדים שלא היו אמורים להתערב לפי חלוקת התפקידים בין הנציגים למתורגמנית וזה מאוד הקשה גם על העובד וגם על השופט³⁵.

נראה כי אירועים מסוג זה נפוצים ביחס לשפה הערבית, גם כי מספר הדיונים המתורגמנים לערבית הוא הגבוה ביותר, וגם בשל כך שזו שפה שכן שגורה על בפי חלק מהמייצגים. הפתרונות שנוצרים מביאים לתחושה כאוטית, ומעלים במקביל תהייה, אם בשפה כה שגורה קשה למצוא מתורגמן מקצועי. כך למשל, אירע גם בדיון זה, של עובד בניין פלסטיני:

התרגום לא היה טוב, המתורגמנית עצרה את הדיון באופן תכוף משלא מספיקה לתרגם ולא זוכרת את המשפטים בשלמותם. לפיכך ביקשה לעצור ולתרגם לאחר כל משפט, מה שהאריך את הדיון ופגע ברצף שאלות החקירה, ובהתאם בעדות התובע. הדיון היה מבלגן בשל אי-הבנות ותקשורת לקויה בין המתורגמנית לתובע ולעורכי הדין. בנוסף לקושי בקצב התרגום, התקשתה המתורגמנית בתרגום המילים עצמן ושינתה לעיתים את המילים, מה שגרם לעיוות השאלה. עורכי הדין של שני הצדדים הינם דוברי ערבית והתערבו בתדירות גבוהה בתרגום השאלות והתשובות בטענה שאינו מדויק.

או בדיון זה, של עובד מסודן, שנדרש להסתפק בתרגום לערבית פלסטינית השונה מאוד מהערבית שהיא שפת אמו, ולנוע בינה ובין עברית דלה, שכן למעשה, הוא אינו שולט באף אחת מהשפות. באופן מאולתר זה נגבתה עדותו:

התובע הוא עובד זר בבית מלון ... מתחילה החקירה והמתורגמן מתרגם מערבית לעברית. המתורגמן מקפיד להודיע לאחר כל שאלה שהוא מתרגם את הנאמר מילה במילה, ומבקש מהתובע להגביר את קולו כדי שישמע בבירור את דבריו. נדמה שהוא מאוד מקצועי ומשתדל להמחיש את הטון בו נשאלות השאלות. כמעט בכל רגע מתפרץ אחד מהצדדים לחקירה ומתקן את המתורגמן בטענה שלא מתרגם נכון את השאלה שנשאלה/ התשובה של הנחקר. דומה כי שני הצדדים יודעים ערבית ברמה סבירה. העד התובע מבין עברית ברמה נמוכה ולפעמים עונה ישירות לשופט ללא תרגום. גם את השפה הערבית אינו יודע ברמה גבוהה, כך שלעיתים המתורגמן מתקשה להנגיש לו מילים מסוימות. באחת מהפעמים עורך הדין הסביר את השאלה בערבית לתובע, והמתורגמן אישר את התרגום. במשך כל הדיון התובע לא מודע לנאמר סביבו, ומקבל תרגום אך ורק לשאלות שמופנות ישירות אליו. בנוסף, במהלך הדיון מתבקש התובע באופן חוזר ונשנה לצאת מהדיון ולהיכנס אליו, ללא שמוסבר לו מדוע עליו לעשות זאת. הדיון מתנהל בצורה כאוטית לחלוטין, השופטת סובלנית (ואפילו מדי), וכמעט ולא מתערבת בין הצדדים. היא מאפשרת להם להתפרץ לחקירה עד שאחד מודיע שלא ימשיך את הדיון אם לא יעצרו זאת, ואז מתערבת. עורך הדין מצד הנתבעת, שיודע את השפה הערבית, חסר סבלנות לשמיעת התרגום עד סופו, וממשיך לשאול את החוקר שאלות באופן ישיר מתוך הנחה שהתובע מבין מעט עברית³⁶.

35. סע"ש (חיפה) 55113-08-21 בפני השופט בועז גולדברג, דיון מיום 28.2.2023.

36. סע"ש (ת"א) 75927-12-19, השופטת ערמונית מעודד, דיון מיום 27.2.23.

היעדר האחידות ביחס לחובה לתרגם את יתר חלקי הדין לתובע, מתבטאת גם היא במקרים רבים, שבהם הלכה למעשה, בית הדין עצמו אינו מוודא את מימוש, ולעתים אף פוגע ממש בזכותו של התובע להבין את המתרחש סביבו בתביעתו שלו. באחד הדיונים התרשמנו כי "היה ניכר כי התובע לא הבין באופן מדויק מה קורה סביבו"³⁷, ובדיון אחר אף העיר השופט למתורגמן שגילה יוזמה, ותרגם את מהלך החקירה הנגדית של התובע שנערכה בעברית, לתובע שישב באולם לאחר שנחקר, ואמר כי המלמול מפריע לחקירה ושישתדל לקצרו³⁸. בדיון אחד הגדיל השופט ואסר על המתורגמן לתרגם לתובע, עובד ערבי מבוגר שנפצע בעבודה, את מהלך החקירה הנגדית של מנהלו בעבודה, לאחר שעדותו שלו כבר נגבתה, בנימוק שהתרגום בצד מפריע למהלך הדין³⁹.

בדיון של עובד פלסטיני בענף התעשייה, התנהל שיח שלם מעל לראשו של התובע, ומאמצי הנשיאה להגיע לפשרה לא צלחו, למרות נכונות ב"כ התובע, וייתכן שהדבר היה שונה, לו היה הדין המוקדם והערות בית הדין ביחס לסיכויי התביעה, מתורגמות לתובע מפיה של הנשיאה⁴⁰.

בדיון אחר, תועד מהלך הדין של תביעת אזרח אריתריאה שעבד במפעל מזון באופן הבא:

השופט פתח את הדין בשיחה על פשרה, כל ההסבר שלו על האופציות לפשרה והאופן בו הוא רואה את התיק לא תורגם לעובד על אף שהמתורגמן ישב לידו. הנתבע לא הבין כלל את דברי השופט. הדין על הפשרה ועל פרטיה השונים נמשך במשך כ-20 דקות בהם הנתבע לא הבין דבר, ועורך דינו אף לא הסביר לו, אלא עורכי הדין דיברו ביניהם. כל תהליך ההגעה לפשרה, מהצעתו של השופט ועד סגירת הסכומים הסופיים התנהל ברובו בשפה העברית, כאשר לתובע לא מתורגמים עיקרי הדברים לשפתו והמתורגמן כלל לא מתערב. הדבר יצר תחושה שהדין מתנהל מעל ראשו של התובע⁴¹.

בתצפית אחרת בעניינו של עובד בנין דובר ערבית ההתרשמות היתה דומה⁴²:

השופט דחפה את הצדדים להגיע לפשרה וכבר בתחילת הדין, לאחר ששאלה את ב"כ הצדדים מספר שאלות, ביקשה מהצדדים לצאת מהאולם, ע"מ שתוכל לנהל שיחה עם באי כוחם ולהגיע לפשרה. עד לשלב זה, השיח התקיים בין ב"כ הצדדים לשופט, ללא התערבות של המתורגמנית, ולכן התובע כלל לא הבין את המתרחש.

מאחר שאין כל הנחיות, הכשרה, או אף ליבון של שלב התרגום בבתי הדין, קיימת אי אחידות בשאלה מה מתורגם לתובעים במהלך הדין. דוגמא בולטת לכך היא מסמכים שמוצגים לנחקר שאינו דובר עברית, בחקירתו הנגדית. אין כל הנחיה או אחידות ביחס למסמכים אלה, והצגתם בחקירה נגדית. בחלק מהמקרים מתורגמן תרגם את המסמך לתובע, במקרים אחרים, המסמך הוצג כפי שהוא, והתובע, עובד בניין דובר רוסית (וגם זאת רק כשפה שנייה), נדרש להשיב לשאלה על מסמך שאינו מבין:

37. ד"מ (תל אביב) **67801-06-21**, דיון מיום 20.11.2022, בפני הרשמת עידית צימרמן.

38. סע"ש (תל אביב) **50528-01-22**, דיון מיום 3.4.2023, בפני השופט דורון יפת.

39. סע"ש (חיפה) **59134-03-21**, דיון מיום 20.12.2022 בפני השופט אסף הראל, גם בסע"ש (חיפה) **55113-08-21** בפני השופט בועז גולדברג, דיון מיום 28.2.2023, הורה השופט למתורגמנית שלא לתרגם לתובע את המשך החקירות הנגדיות, באמירה שהדבר מפריע לו לשמוע; ובסע"ש (ת"א) **360-08-19** בדיון מיום 18.4.2023, העירו עוה"ד של הצדדים למתורגמנית שתרגמה את הדין המשפט שהתנהל ביחס לפשרה לעובד, עובד גיאורגי בענף הבניין, כי התרגום במקביל לדין מפריע, והיא חדלה מתרגום. השופט, אלעד שביין, לא התערב בהפסקת התרגום של הדין בפשרה לתובע.

40. סע"ש (תל אביב) **14030-03-19**, דיון מיום 13.12.2022 בפני הנשיאה הדס יהלום.

41. סע"ש (תל אביב) **27794-04-20**, דיון מיום 8.12.22, בפני השופט דורי ספיבק.

42. סע"ש (חיפה) **64347-05-21**, דיון מיום 4.4.2023 בפני השופטת כרמית פלד.

דיון עדות מוקדמת כי התובע עתיד לעזוב את הארץ בעוד חודש. המתורגמן מתרגם לרוסית. העובד לא יודע עברית בכלל, גם בעבודתו תיקשר עם נציג רק בשפה הרוסית. במהלך הדיון עורך הדין של הנתבע מראה לתובע מסמכים בעברית שהמעסיק רשם לו. המתורגמן לא מתרגם את המסמכים אלא רק את השאלות והעובד צריך במקביל גם להסתכל במסמכים וגם לענות על השאלות. נראה שמתקשה.

העד מראה קישורים שקיבל לטלפון הנייד עם תלושי השכר, החל מ־2021. הנתבע מבקש מהתובע להסתכל על המסמכים שחלקם בעברית וחלקם בכלל בסינית [שלא ברור כיצד הם קשורים לעובד הבניין הרוסי]. שום מסמך לא בשפת האם של התובע. במקביל הוא מבקש ממנו לבדוק את התלוש בטלפון ובמקביל שואל אותו שאלות. התובע מתקשה לענות על הכל במקביל. עורך הדין של הצד השני תוקפני בחקירתו, דבר שמוסיף ללחץ של העובד⁴³.

נציין כי גם בשעה שעוה"ד דאג לתרגם את המסמך המוצג לנחקר לשפת אמו, הרי שהצדדים ובית הדין אינם בהכרח יודעים מה לעשות עם מסמך בשפה שלפחות אחד הצדדים אינו יודע מה כתוב בו, ואף בית הדין אינו יכול לוודא זאת. במצבים אלה ניתן להנחות מתורגמן לוודא כי מדובר אכן בתרגום מדויק של מסמך, אולם בנסיבות של עומס זמנים, לא ראינו כי הדבר נעשה. כך, בתרגום לרוסית של עדות מוקדמת של עובדת ניקיון:

התגלע ויכוח בין עורכי הדין באשר לשאלה האם אפשר לשים בפני הנחקרת את הנוסח התצהיר שלה מתורגם לעברית או ברוסית אשר הינה שפת אם הנחקרת, משום שב"כ התובעת הגישה את התצהיר בעברית ולא ברוסית. לבסוף הוחלט לשים בפני הנחקרת את הנוסח בעברית – כפי שהוגש... עוה"ד עימתה את הנחקרת, ביחס לסעיף מסוים שכביכול השתנה בין חקירותיה במטרה לתצהיר, תוך כדי שהקפידה שהתובעת לא תראה את נוסח התצהיר הרוסי אפילו לצורך הקלת משימת התרגום⁴⁴.

במקרים אחרים, עלה הרושם כי במהלך החקירה עצמה מנהל המתורגמן שיחות עם העד, שאינן מתורגמות ואינן קשורות בהכרח לחקירה. בדיון בו צפינו, כתבנו כך בסיכום התרגום:

התנהלו שיחות רבות במהלך החקירה בין המתורגמן לתובע בשפה התיגרית, מבלי שהן תורגמו⁴⁵.

בשל היעדר אסדרה ברורה, סוגיה נוספת בה ניכרת אי אחידות, מתייחסת לשלב שבו מוזמן מתורגמן לדיון, ומה הכלל ביחס לדיונים מוקדמים. כאמור, אין נוהל המגדיר מתי יוזמן מתורגמן, ומה הוא אמור לתרגם לתובעים. ככלל, לא מוזמן מתורגמן לדיונים מוקדמים. גם אם מתורגמן מוזמן, הרי שלא ברור כלל מה הוא אמור לתרגם בדיון, ולרוב הוא יתרגם רק אם התובע יישאל שאלות ישירות על ידי בית הדין. מכיוון שלרוב לא מוזמן מתורגמן כלל, נוצר מצב שבו עובדים שדוברים עברית מאוד חלקית, נשאלים שאלות בדיון בידי בית הדין, ומוסרים גרסה בעברית שבורה, מה שעלול לפגוע בהמשך ההליך. כך, למשל, בדיון בעניינו של תובע ממזרח ירושלים, התעקשה רשמת בית הדין לעבודה לשאול את התובע שאלות עובדתיות, למרות שב"כ הבהירה כי העברית שבפיו חלקית, וכי היא עצמה משוחחת עמו בסיוע מתורגמן. מתורגמן לא הוזמן, והתובע השיב לשאלות בלית ברירה⁴⁶.

43. ס"ע (ת"א) 41208-03-23, דיון בפני הרשמת סימה קרמר מיום 30.3.2023.

44. סע"ש (ת"א) 21647-04-22 דיון בפני הרשמת רעות שמר בגס ביום 25.10.2022.

45. סע"ש (ת"א) 42461-02-22 דיון בפני השופט בנימין טואף מיום 18.4.2023.

46. סע"ש (ירושלים) 27019-07-23, בפני הרשמת אסתר שחור, דיון מיום 7.3.2024.

במקרה אחר, בעניינו של עובד תעשייה דובר ערבית כשפת אם, וגם הנתבע דובר ערבית כשפת אם, שניהם לא שולטים בעברית – נמסרה דווקא בידי מנהל הנתבעת גרסה לא מדויקת נוכח אי הבנה, ורק תודות לעובדה שבא כוחו של העובד והשופטת עצמה דיברו ערבית, זכה הנתבע לתקן גרסתו:

כיוון שמדובר היה בקדם משפט, לא זומן מתורגמן, וב"כ התובע, שאמנם דיבר גם ערבית, לא תרגם דבר לתובע במהלך הדיון, כך שהתובע לא הבין כלל את המתרחש, אף לא את השאלות הרבות ששאלה השופטת באשר למסכת העובדתית שעמדה במרכז התביעה. הדבר התבטא למשל בשלב בו שאלה השופטת את הצדדים על שעות העבודה של התובע, כאשר הנתבע עצמו התערב וטען שהתובע מעולם לא היה קם בזמן לעבודה, ולתובע לא הייתה אפשרות להגיב כיוון שלא הבין דבר. מצבים דומים התרחשו לאורך כל הדיון, כאשר השופטת שאלה שאלות בנוגע לתקופת העבודה, לקבלת הודעה על תנאי העבודה, לסוג תשלום השכר (יומי/שעתי), לתשלום על חגים ועל שעות נוספות ועוד. כיוון שעורכי הדין לא עשו הכנה מוקדמת ולא הכירו את העובדות בתיק, הם לא ידעו לענות על רוב השאלות ששאלה השופטת, אך בעוד שהנתבע הבין את השאלות וענה על רבות מהן בעצמו, התובע לא הבין דבר ולא יכל להגיב ולהשיב בעצמו לשאלות השופטת, שנשאלו בשפה העברית.

מהדיון עלה שגם כאשר צד מבין עברית אך השפה העברית היא איננה שפת האם שלו, הדבר עלול לעורר קשיים. כך קרה לא פעם במהלך הדיון שהנתבע, שמבין עברית אך לא דובר עברית כשפת אם, ענה לשאלות השופטת מבלי שהבין את השאלה, ותשובתו הטעתה את השופטת ולא תאמה את טענות ההגנה. למשל, כאשר שאלה השופטת את הנתבע באילו ימים היה אוסף את התובע למפעל, ענה הנתבע שכל יום, אף שבפועל התובע לן במפעל 4 ימים בשבוע. רק לאחר שב"כ הנתבע חזרה על שאלת השופטת בערבית, תיקן הנתבע תשובתו והבהיר שחשב שהשאלה הייתה באילו ימים עבד התובע.⁴⁷

במקרה אחר, בתביעה הנוגעת לנכות בעבודה של עובד ערבי בענף הבניין, התעקשה עוה"ד של הביטוח הלאומי שהתובע מבין די והותר עברית כדי להיחקר בעברית, מאחר שהתרגום היה ממושך מדי:

בחקירה שביצעה נציגת הביטוח הלאומי וכדי לקצר את זמן החקירה היא ביקשה מהתובע שיענה על שאלות שהוא מבין מבלי לפנות למתורגמנית. השופט לא התערב, והתובע ענה לחלק מהדברים בעברית.⁴⁸

היעדר ההכשרה של השופטים עצמם בניהול דיון מתורגם, מביאים גם לכך שכמעט ולא ראינו כי ניתנות כל הנחיות לעוה"ד החוקר, ביחס לסוג השאלות המתבקש בנסיבות של תרגום. יצוין, כי על מנת ששאלות יעברו תרגום לשפה זרה, עליהן להיות קצרות, ממוקדות, ולא אחת ג – פשוטות מבחינה תחבירית ולשונית. השופטים לא פועלים להשפיע לשונית על השאלות, על מנת להקל על התרגום ולהנגישו; וכפי שצוין, מעולם לא קיבלו הכשרה הנוגעת לכך. כך קורה לא אחת, שנשאלות שאלות מסורבלות וממושכות, שתרגומן קשה. גם העדים לא מונחים להשיב בקצרה, או להפסיק את דבריהם הארוכים כדי לאפשר תרגום, ולבסוף מתקבלות עדויות שלמות שלא ניתן להבין.

47. סע"ש (חיפה) 1318-08-22 בפני השופטת סאוסן אלקסאם, דיון מיום 4.4.2023.

48. סע"ש (חיפה) 55113-08-21 בפני השופט בועס גולדברג, דיון מיום 28.2.2023.

ב"כ הנתבעת שאל שאלות משפטיות רבות ובמקרים רבים לא ניסח את השאלות כשאלה ברורה (עד כדי כך שהרשם עצר אותו כמה פעמים וביקש שיבהיר את השאלה) ולכן המתורגמן התקשה לעיתים לתרגם את השאלות (היו מספר פעמים שממש עצר ואמר שאיננו מבין מה העו"ד שואל) והתובע התקשה במקרים רבים לענות על שאלותיו (והדבר בא לידי ביטוי, בין היתר, בכך שענה תשובות שאינן קשורות לשאלה שנשאלה).

היה קשה לעיתים להבין את תשובותיו של התובע כפי שתורגמו ע"י המתורגמן. כיוון שאנו לא דוברים את השפה, איננו יודעים האם הסיבה לקושי זה היא תשובותיו בפועל של התובע שהיו לא ברורות או דווקא איך שתשובותיו תורגמו ע"י המתורגמן. עם זאת, נציין כי העברית של המתורגמן הייתה לעיתים לא ברורה, ונראה שזו איננה שפת האם שלו ולפחות כי איננו דובר אותה באופן שוטף. לכן, סביר מאוד כי הדבר הקשה על הבנת תשובותיו של התובע.⁴⁹

היעדר ההכשרה למתורגמנים ולשופטים המנהלים את הדיון, כמו גם היעדר הנחיות למתורגמן בראשית התרגום, מביא לחוסר אחידות בהבנה של המתורגמן את תפקידו, וביכולת של בית הדין לשלוט בצורת התרגום הרצויה בדיון. הדברים אינם מנוהלים מראש, וניכר כי בדיונים עצמם אין הכוונה, אפילו לא במקרים בוטים יחסית, של גישת מתורגמן לעד, כמו במקרה של תובע מאריתריאה בענף הניקיון:

נראה היה שהמתורגמן חסר סבלנות. כך למשל כאשר ב"כ הנתבעת חזר על אותה שאלה לאחר שלא קיבל תשובה ברורה/מספקת מהתובע, המתורגמן לעיתים ענה בעצמו על השאלה בהתאם לתשובה שנתן התובע לפני כן, מבלי שתרגם את השאלה ואפשר לתובע לענות בעצמו.⁵⁰

בדיונים מסוימים נכנסו שני עורכי הצדדים לווידואים אודות ניסוח שאלות באופן שניתן יהיה לתרגמן. הרשמת שצפתה בעדות המוקדמת, שתורגמה לשפת סימנים רוסית, לא התערבה בוידואים ולא ניסתה לתת הנחיות משלה לאופן ניסוח השאלות בחקירה נגדית:

עוה"ד של הנתבע נאלץ לחזור פעמים רבות על שאלותיו ושוב ושוב הוער לו על ידי עוה"ד של התובעת שכדי שהעדה תבין את שאלותיו, עדיף לו לדייק בבחירת המילים, ובבחירת מלים פשוטה כשמדובר בשפת סימנים, אך לא נראה שהוא יישם את העצה. עוה"ד של התובעת אף ניסתה לפשט או לנסח מחדש את שאלות עוה"ד שחקר את התובעת בחקירה נגדית, כי המתורגמנית היתה חסרת אונים בניסיון לתרגם אותן לשפת סימנים, אך הוא דרש ממנה שלא להתערב כדי לא להשפיע על העדה. הרשמת בעיקר צפתה בעדות המוקדמת, ולא התערבה או הנחתה בכל הנוגע לתרגום, למרות שניכר שהמתורגמנית במצוקה מאורך השאלות וסרבולן ושהיא מתקשה להעביר אותן לשפת סימנים.⁵¹

רק בדיון אחד ראינו שופט שמנחה מתורגמן מראש כיצד לפעול. התרשמנו שהנחיה זו בתחילתה של עדות מתורגמת, היא קריטית, והתרשמנו כי אף השפיעה לטובה על מקצועיות המתורגמן והשתדלותו להיות מדויק וחד. המקרה היחיד בו מתורגמן הונחה טרם ההיעזרות בו, היה גם הדיון היחיד בו ראינו מתורגמן שפנה לשופט אף במהלך התרגום ושיתפו בקשיים או בצרכים:

49. סע"ש (ת"א) 42461-02-22 דיון בפני הרשם בנימין טואף מיום 18.4.2023.

50. סע"ש (ת"א) 42461-02-22 דיון בפני הרשם בנימין טואף מיום 18.4.2023.

51. סע"ש (ת"א) 21647-04-22 דיון בפני הרשמת רעות שמר בגס ביום 25.10.2022.

כבר בתחילת הדיון פנה השופט למתורגמן וביקש שיתרגם כל דבר – גם שאלות שהתובע שואל אותו. בנוסף הבהיר למתורגמן שאם השאלה או התשובה ארוכות מידי, עליו לבקש לעצור, ע"מ שהתרגום יהיה מדויק (מילה במילה)

לאחר מכן ניכר היה שלמתורגמן מאוד חשוב לוודא שהבין את השאלות ששאלו ב"כ הנתבעים לפני שתרגם את השאלה ומאוד חשוב לתרגם את תשובות התובע באופן מדויק ככל הניתן (למשל דרך עצירת התובע וחלוקת תרגום התשובה למספר חלקים). בנוסף, ניכר כי היה לו חשוב "לזהם" כמה שפחות את העדות, ולכן תרגם את תשובות התובע במלואן גם כשלא תאמו כלל את השאלה ואף בדק עם השופט מראש בכל פעם שרצה לפנות בעצמו לתובע (למשל במצב בו התנהל דיון ארוך בין עורכי הדין על התנגדויות והמתורגמן רצה להסביר לתובע שזה דיון משפטי שלא קשור אליו, ע"מ שלא ילחץ)⁵².

דווקא מניסיון יחיד זה מבין התצפיות, לטעמנו יש השפעה רבה להנחיה מראש של גזרת התרגום, גבולותיו, ועמידה על החובות המקצועיות בו – בכל דיון ודיון ועל ידי השופט עצמו. מצער כי בעשרות התצפיות שלנו, היה רק דיון אחד כזה, וברי כי הדבר בר פתרון בהכשרה ונוהל תרגומים מסודר לשופטים.

תמונת המצב מהתצפיות משקפת היטב את היעדרה של אסדרה, ולו מינימלית, לתרגום בבתי הדין לעבודה; ואת העובדה שכלים שהותוו במרכז לפיקוח והכשרה – מעולם לא הופעלו. במכלול הנסיבות שתוארו, ובשעה שהזכות לתרגום בבתי הדין לעבודה אינה מעוגנת בחקיקה ראשית ואף לא בחקיקת משנה או בנוהל, לא מתגשמות "התכליות שלשמן נועד התרגום – הבטחת זכותו של הנחקר, הבטחת הוגנות ההליך, וחקר האמת."⁵³ הפגיעה קשה בזכויות מובלטת בבתי הדין לעבודה, שם קיים ריבוי תובעים שאינם דוברים עברית כשפת אם, נוכח חלקם בקבוצת העובדים הפגיעה לניצול ולהפרת זכויות; ושם גם סובלים התובעים (העובדים) מאי שוויון מובנה בהליך המשפטי.

52. סע"ש (ת"א) 28868-06-22 דיון בפני הרשם בנימין טואף מיום 19.4.2023.
53. ע"פ 3250-10 מדינת ישראל נ' פלוני, פ"ד סה(2) 482 (פורסם בנבו 12.01.2012).

סיכום והמלצות

בדו"ח זה התמקדנו במימוש הזכות להליך הוגן, כפי שהיא באה לידי ביטוי בתרגום בבית הדין לעבודה. נושא זה חשוב במיוחד נוכח האחוז הגבוה של עובדים שאינם דוברי עברית בשוק העבודה השניוני ורווי ההפרות בישראל, והעלייה הצפויה במספרם של עובדים דוברי שפות מגוונות, בחלקן "נדירות" בהקשר הישראלי. אכיפה פלילית ומינהלית של זכויות עובדים אלה, מהפגיעים בשוק העבודה, דלה במיוחד,⁵⁴ ולא אחת הכתובת היחידה למניעת או תיקון מקרי ניצול קשה של עובדים היא תביעה בבתי הדין לעבודה. ככל שהניצול קשה ועמוק יותר, כך גוברת חשיבות הנגשת ההליך והגישה לערכאות. כפי שהראינו במסמך זה, האופן בו מתנהל מערך התרגום בבתי הדין לעבודה, פוגע בזכות היסודית להליך הוגן, כאשר אחד הצדדים או עדיו נדרשים לתרגום.

מיון, הכשרה ושיפור מקצועיות: תפקיד המתורגמן בהליך המשפטי דורש מיומנויות רבות: שליטה מלאה בשתי שפות; היכרות בסיסית עם עולם המשפט ומונחיו, על מנת להבין את מהלך השאלה; יכולת להבין מבטאים שונים; עבודה בתנאי לחץ; זיכרון טוב, ועוד. נוכח כך, על הליך ההכשרה להקנות למתורגמים מיומנויות תרגום, להעשיר את שפתם ולהעניק להם רקע בתחום המשפטי ובהליך המשפטי.⁵⁵ האסדרה הקיימת אינה מבטאת את חשיבות מיומנויות אלה, והיא לא מוודאת את קיומן. כפי שהראינו, סוגיית התרגום בהליך בבתי הדין אינה מוסדרת ואינה מטופלת – על כל שלביה. היבטים שלמים שנקבעו במרכז – אינם מקוימים. אין מיון מקצועי ואין סינון; איכות השירות אינה נמדדת לעולם; אין הכשרה למתורגמים בהליך משפטי. כתוצאה מכך, מקצועיות המתורגמים אינה אחידה, ובמקרים מסוימים, רמת התרגום מבישה ואינה מאפשרת ניהול ההליך.

פיקוח, ניגוד עניינים ומימון: כפי שמסמך זה הראה אין כל מערך פיקוח על תרגום במערכת בתי הדין לעבודה. המערך כולו הופרט במרכז, ומערך הפיקוח הנדרש על הספקים הפרטיים לא הוקם. המערכת פועלת ללא כל בקרה על איכות התרגום ומקצועיותו או על היעדר ניגוד עניינים. בנוסף מימון השירות אינו אחיד, ופעמים רבות מדי העובדים צריכים לממן את השירות או להיעזר במתורגמן לשפה שאינם שולטים בה.

הכוונה מערכתית: גם השופטים, העוזרים המשפטיים והרשמים אינם מקבלים הכשרה ביחס לתרגום, וכתוצאה מכך אינם מנחים את עורכי הדין או המתורגמים כיצד לנהל חקירה מתורגמת. אין הנחיה לקצוב זמן ארוך יותר לדין בו נדרש תרגום; או להורות על הקלטה הדיון; השופטים לא שואלים את העד או את המתורגמן מה רמת ההבנה של השפה לגביה נדרש תרגום; הם מאפשרים לעורכי דין המבינים את השפה, לנהל את התרגום במקום המתורגמן או במקביל. הם אף לא בודקים קיומם של ניגודי אינטרסים, ולעתים מתרעמים על מתורגמים שמתרגמים לתובע את מהלך המשפט שלורעצמו, מאחר וזה מייצר הפרעה באולם. ניכר, כי חשיבות הנגישות השפתית בתוך עשיית הצדק המשפטית, אינה נהירה למערכת כולה.

במצב הדברים המתואר, נראה כי הזכות להליך הוגן וזכות הגישה האפקטיבית לערכאות בתי הדין לעבודה של אלפי עובדים בשנה נפגעת פגיעה אנושה וכי עשיית הצדק עם אלה שמגיעים אליה – אינה שלמה.

54. דוח קו לעובד, "מי שומר על העובדים?", מאי 2020.

55. שירה ל. ליפקין **נורמות וכללי אתיקה בקרב מתורגמים בבתי משפט צבאיים: בית המשפט יהודה כמקרה מבחן** 21 (עבודה לשם קבלת תואר מוסמך במחלקה לתרגום וחקר התרגום, אוניברסיטת בר-אילן 2006).

להלן עיקרי המלצותינו:

1) מיון, הכשרה ושיפור מקצועיות:

- א) יש להגדיר באופן שיטתי, מקצועי ומובנה, בסיוע יועצים חיצוניים המומחים בתרגום, מהי רמת השירות הנדרשת לתרגום בבתי המשפט בכלל, ובבתי הדין לעבודה בפרט.
- ב) הנהלת בתי המשפט צריכה לקחת חלק פעיל ומעורב במיון ובסינון המתורגמנים: החל מניסוח הקריטריונים השפתיים הנדרשים; עובר בליווי מקצועי הבחינות הממיינות; וכלה בהגדרה מקצועית לסינון ראשוני, שהיא מעבר לידיעת שפה ו-12 שנות לימוד.
- ג) יש להפוך את שלב ההכשרה של תרגום לבתי הדין לעבודה לחובה; יש לתקצב שלב זה ולבנות הכשרה הכוללת רובד מקצועי ואתי כאחד, בפיקוח ובניהול הנהלת בתי המשפט – למתורגמנים מכל השפות הרלוונטיות לאזרחי ישראל ולמהגרים השוהים בה.
- ד) על הנהלת בתי המשפט לפעול לייצר הכשרה ייעודית לתרגום בהליך משפטי בכלל, או להליך משפטי בבתי הדין לעבודה בפרט, ולחייב את כלל המתורגמנים לעבור הכשרה מיוחדת שתיבנה למתורגמנים הליך המשפטי, על בסיס מקצועי מעמיק ועל ידי גורמים מקצועיים בהנהלת בתי המשפט, ולא על ידי הספקים.
- ה) יש להסדיר את שלב החניכה ולבצעו על ידי גורם חיצוני לספק על מנת למנוע אינטרס כלכלי מנוגד; יש לקבוע תכני החניכה, היקפה ומשכה.
- ו) המיון והחניכה של המתורגמנים צריכים להיות מתוקצבים, על מנת להקטין את התמריץ השלילי לסינון ראשוני שטחי שמכניס מתורגמנים בלתי מקצועיים למערך.

2) פיקוח ומניעת ניגוד עניינים:

- ז) יש להוסיף מערך מובנה ושוטף של בדיקת רמת השירות שניתנת, וחוות דעת בסוף כל דיון מתורגם.
- ח) על הנהלת בתי המשפט לגבש מנגנון לאיתור ניגודי אינטרסים ולהגדירם מראש על מנת שיהוו פרמטר בהליך הסינון ובשיבוץ השוטף.
- ט) ככל שלא ניתן להכשיר מתורגמנים לשפות מסוימות, על הנהלת בתי המשפט לדווח לגורמים האמונים על גיוס מהגרים לעבודה בישראל על היעדרם של דוברי השפה כך שהדבר יהווה משקל ביחס למדיניות הגיוס של ישראל. על המערכת לגבש מראש פתרונות לנגישות מהגרי העבודה המגויסים לעבודה בישראל למערכת המשפט ולבנות תכנית מסודרת לתחום זה, כחלק מהליכי המחשבה על גיוס עובדים.
- י) יש לייצר מנגנון פיקוח מובנה להליכים מתורגמים.
- יא) יש לייצר סנקציות ומנגנון אכיפה מסודר של רמת השירות הנדרשת כפי שנקבע מראש.

3) מימון

- יב) יש לקבוע זכאות למימון התרגום בהליך בכל שלביו.

4) ניהול ההליך המתורגם

- יג) יש לקיים הכשרה ייעודית לשופטים, רשמים ונציגי ציבור בבתי הדין לעבודה ביחס לתרגום, בידי גורמים מקצועיים המומחים לתחום התרגום על כל רבדיו.

שפת הם: ההליך המשפטי המתורגם בבתי הדין לעבודה ונשלטו בהנגשת צדק לצדדים שאינם דוברי עברית

יד) יש לקבוע בהנחיות או נהלים את כללי ניהול ההליך המתורגם, בתוך כך: הנחיות למתורגמן בתחילת ההליך, שחרור מתורגמן במהלך הדיון בנסיבות של חוסר מקצועיות; דיווח שוטף על חוסר מקצועיות; חשיבות הבחינה של ההבנה בתוך מהלך התרגום עצמו; הקלטת דיונים מתורגמים; קציבת זמן כפול לדיון מתורגם; הנחיות מקצועיות לגורם השיפוטי בעדויות מוקדמות ועוד.

טו) יש לקבוע את החובה לזמן מתורגמן, גם בלא בקשה מראש, לכל דיון בעניינו של אזרח זר, לרבות בדיונים מוקדמים, בסיכומים ועוד.

טז) יש להורות על תרגום סימולטני של מהלך הדיון לצד שאינו דובר עברית.

